

Muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa

OIKEUSOPAS

Muistiliitto
Alzheimer Centralförbundet

OIKEUSOPAS

SISÄLLYSLUETTELO

I IHMISOIKEUDET..... 4	5.6 Henkilökohtainen apu 15
1. Muistisairaahan ihmisen itsemääräämisoikeus..... 4	5.7 Kotipalvelut ja kotisairaanhoido 16
2. Muistisairaahan ihmisen suojaaminen 5	5.8 Kuljetuspalvelu 17
	5.9 Kuntoutus 18
	5.10 Lääkekorvaukset 20
	5.11 Matkakorvaukset 22
	5.12 Omaishoidon tuki 22
	5.13 Palvelusetelijärjestelmä 23
	5.14 Sairaanhoidokulujen korvaaminen 23
	5.15 Terveystuella maksukatto 24
	5.16 Toimeentulotuki 24
	5.17 Verotus 25
II POTILAAN OIKEUDET 6	
1. Oikeus hyvään hoitoon ja kohteluun... 6	
2. Hoitotakuu 6	
3. Oikeus saada riittävästi tietoa ymmärrettävällä tavalla..... 6	
4. Vajaakykyisen potilaan asema 7	
5. Hoitotahto 7	
III SOSIAALITURVAN TUKIMUODOT.... 9	
1. Keskeinen lainsäädäntö 9	
2. Palvelutarpeen selvittäminen 10	
3. Oikeus saada neuvontaa 10	
4. Sosiaalietuuden ja -palvelun hakeminen ja sitä koskeva päätös... 11	
5. Palvelu- ja tukimuodot 12	
5.1 Asiakasmaksun määräytyminen 12	
5.2 Asunnon muutostyöt ja korjausavustus 12	
5.3 Auton pysäköintilupa ja vapautus ajoneuvoverosta 13	
5.4 Eläkkeensaajan asumistuki 13	
5.5 Eläkettä saavan hoitotuki 14	
	IV OIKEUSTURVATIET 26
	1. Keskustelu henkilökunnan kanssa ... 26
	2. Yhteydenotto potilas- tai sosiaaliasiamieheen 26
	3. Muistutus 26
	4. Kantelu 27
	5. Muutoksenhaku etuutta koskevaan päätökseen 27
	6. Potilasvahinkoilmoitus 28

KOONNUT

- **Anna Mäki-Petäjä-Leinonen**,
perheoikeuden dosentti, yliopistotutkija,
Itä-Suomen yliopisto
- **Henna Nikumaa**, sosionomi (YAMK), toh-
torikoulutettava, Helsingin yliopisto
- Muistiliiton työryhmä

V TULEVAISUUTEEN

VARAUTUMINEN..... 29

1. Oikeustoimikelpoisuus 29
2. Valtakirjavaltuutus 29
3. Edunvalvontavaltuutus 30
4. Testamentti 31
5. Ajo-oikeus 32

VI EDUNVALVONTA 33

1. Edunvalvojan
määräämisen edellytykset 33
2. Edunvalvojan toimivalta 33
3. Toimintakelpoisuuden
rajoittaminen 33
4. Edunvalvojan tarpeellisuus 33
5. Edunvalvonnan hakeminen
tai sen tarpeesta ilmoittaminen 34
6. Kuka edunvalvojaksi 34

HYVÄ TIETÄÄ..... 36

SOSIAALITURVAN TUKIMUODOT 2017 39

Jokaisella on oikeus ihmisarvoa kunnioittavaan ja elämänlaatua ylläpitävään terveyden- ja sairaanhoitoon sekä siihen liittyvään kohteluun. Tämä sama oikeus koskee myös muistisairaita ihmisiä.

Tämän oppaan tarkoituksena on antaa perustietoa muistisairaana ihmisen keskeisimmistä oikeuksista ja sosiaaliturvan tukimuodoista sekä ohjata tarkemman lisätiedon äärelle.

I IHMISOIKEUDET

Ihmis- ja perusoikeudet ovat erityisen tärkeitä ja perustavanlaatuisia oikeuksia. Ne kuuluvat kaikille, myös muistisairaille ihmisille. Monissa ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslaissa kielletään syrjintä henkilön terveydentilan, iän, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Läheisten ja ammattilaisten tulee kunnioittaa muistisairaiden ihmisten erityisiä oikeuksia.

MUISTISAIRAAAN IHMISEN OIKEUDET

Jokaisella muistisairaalla ihmisellä on oikeus:

- diagnoosiin sekä tietoon sairaudestaan ja sen oireista
- saada asianmukaista lääkehoitoa sairauteensa
- tulla kohdelluksi aikuisena ihmisenä sekä tulla kuulluksi niin, että hänen tunteitaan ja mielipidettään arvostetaan
- olla sellaisten ihmisten seurassa, jotka tuntevat hänen elämänsähistoriansa sekä kulttuuriset ja hengelliset tarpeensa ja toiveensa
- kokea olevansa merkityksellinen osa yhteisöään ja yhteiskuntaa
- elää turvallisessa ympäristössä merkityksellistä arkea
- ulkoilla säännöllisesti
- olla ilman rauhoittavaa ja antipsykootista lääkitystä aina kun mahdollista
- hyvältä tuntuvaan kosketukseen ja läheisyyteen, kuten halauksiin, hel-

lytyteen ja kädestä pitämiseen

- olla oman elämänsä asiantuntija ja halutessaan ajaa muistisairaiden ihmisten etuja
- osallistua aktiivisena toimijana niin lähipiirissään kuin maailmanlaajuisestikin – vaikka internetin välityksellä
- kohtaamiseen ja hoitoon, joka perustuu empatiaan ja muistisairauksien ymmärrykseen

Vapaasti Muistiliiton kääntämänä: *The Best Friends™ Dementia Bill of Rights (Bell & Troxel 2013)*

1. MUISTISAIRAAAN IHMISEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Muistisairaus ei automaattisesti poista itsemääräämisoikeutta; myös muistisairas ihminen voi kyetä pätevällä tavalla tekemään itseään tai omaisuuttaan koskevia päätöksiä. Niin kauan kuin hän kykenee itse päättämään omista asioistaan, hänen tekemälleen ratkaisulle on annettava etusija laillisen edustajan tai muun läheisen mielipiteen asemesta. Tämä pätee aina sairauden alkuvaiheessa ja joissakin tilanteissa sen edettyä jo pidemmällekin.

Muistisairaana ihmisen muistin ja muun toimintakyvyn heikentyminen joutaa kuitenkin väistämättä jossain vaiheessa tilanteeseen, jossa hän ei enää kykene itsenäisesti tekemään päätöksiä asioistaan. Näissäkin tilanteissa hänen itsemääräämisoikeuttaan tulee kunnioittaa, jos hän on päätöksentekokykyisenä ilmaissut tahtonsa (joko suullisesti tai kir-

jallisesti) kysymyksessä olevasta asiasta.

Muistisairaahan ihmisen oikeusturvan kannalta onkin tärkeää, että sairaus havaitaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhainen diagnoosi antaa sairastuneelle mahdollisuuden vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin ratkaisuihin. Hän voi halutessaan järjestellä asioitaan sairauden etenemistä ja sen aiheuttamaa toimintakyvyn heikentymistä silmällä pitäen: tehdä hoitotahdon ja edunvalvontavaltuutuksen tai hakea itselleen edunvalvojaa.

2. MUISTISAIRAAN IHMISEN SUOJAAMINEN

Muistisairaahan ihmisen suojaamisella tarkoitetaan jokaisen muistisairaahan oikeutta saada suojaa paitsi ulkopuolisten taholta tulevia, myös hänen itsensä aiheuttamia oikeudenloukkauksia vastaan. Itsensä aiheuttama oikeudenloukkaus voi tapahtua esimerkiksi tilanteessa, jossa muistisairas ihminen luopuu omaisuudestaan, esimerkiksi myy asuntonsa alihintaan ymmärtämättä toimenpiteen seurausta.

On tärkeää, että muistisairasta ihmistä suojataan oikeudenmenetyksiltä, kuten asunnon myymisestä johtuvalta taloudelliselta menetykseltä.

Muistisairasta ihmistä suojataan myös esimerkiksi tilanteessa, jossa hänelle määrätään edunvalvoja tai kun hänen tekemänsä oikeustoimi, kuten edellä mainittu asunnosta luopuminen, julistetaan tuomioistuimen päätöksellä pätemättömäksi. Lisätietoa edunvalvonnasta löytyy luvusta VI.

Muistisairasta ihmistä suojataan myös tilanteessa, jossa hänen henkilökohtaista vapauttaan joudutaan rajoittamaan esimerkiksi turvallisuuteen vedoten. Muistisairaahan ihmisen vapauden rajoittamisen tulee kuitenkin aina olla viimesijainen vaihtoehto, vaikka toimenpiteen tarkoitus on suojata häntä.

Tämän oppaan painoon mennessä on vireillä lakihanke potilaan ja asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimista (ns. itsemääräämisoikeuslaki). Lain tavoitteena on edistää itsemääräämisoikeutta sekä ennaltaehkäistä ja vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Laissa tullaan säätämään myös sallitusta rajoitustoimenpiteistä sekä näiden toimenpiteiden jälkiselvittelystä, kirjaamisesta, tilastoinnista ja valvonnasta.

II POTILAAN OIKEUDET

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (potilaslaki) säädetään oikeudesta hyvään hoitoon ja kohteluun sekä hoitoon ottamisesta ja siihen liittyvistä periaatteista. Tässä luvussa potilaalla tarkoitetaan muistisairasta ihmistä.

1. OIKEUS HYVÄÄN HOITOON JA KOHTELUUN

Potilaalla on lain mukaan oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon sekä siihen liittyvään kohteluun. Potilaan hoito on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan, vakaumustaan tai yksityisyyttään loukata. Yksilölliset tarpeet, äidinkieli ja kulttuuri on otettava huomioon kaikessa hoitotoiminnassa. Jos potilasta ei voida ottaa heti hoitoon, häntä ja hänen läheisiään on neuvottava ja ohjattava asianmukaisesti. Asianmukaiset tutkimukset on tehtävä riittävän varhaisessa vaiheessa hyvän hoidon toteuttamiseksi.

2. HOITOTAKUU

Terveydenhuoltolaissa säädetään hoitotakuusta eli siitä, missä ajassa potilaan on viimeistään päästävä kiireettömään hoitoon terveyskeskukseen ja sairaalaan.

Lain mukaan kunta vastaa perusterveydenhuollosta ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymä erikoissairaanhoidosta. Perusterveydenhuollossa kunnan on järjestettävä toimintansa siten, että potilas voi saada arkipäivisin virka-aikana välittömästi yhteyden terveyskeskukseen tai muuhun terveydenhuollon toimintayk-

sikköön. Terveydenhuollon ammattihenkilön on tehtävä hoidon tarpeen arviointi viimeistään kolmantena arkipäivänä siitä, kun potilas on ottanut yhteyden terveyskeskukseen, jollei arviota ole voitu tehdä ensimmäisen yhteydenoton aikana. Lääke- ja hammaslääketieteellisesti tarpeelliseksi todettuun hoitoon on päästävä kohtuullisessa ajassa, kuitenkin viimeistään kolmessa kuukaudessa siitä, kun hoidon tarve on todettu.

Erikoissairaanhoidossa henkilön ottaminen sairaalaan kiireetöntä sairaanhoitoa varten edellyttää lääkärin tai hammaslääkärin tutkimukseen perustuvaa lähetettä. Hoidon tarpeen arviointi on aloitettava kolmen viikon kuluessa siitä, kun lähete on saapunut kuntayhtymän sairaalaan tai muuhun erikoissairaanhoidon toteuttavaan toimintayksikköön. Hoidon tarpeen arvion perusteella tarpeelliseksi todettu hoito ja neuvonta on aloitettava kohtuullisessa ajassa, viimeistään kuukaudessa siitä, kun hoidon tarve on arvioitu.

3. OIKEUS SAADA RIITTÄVÄSTI TIETOA YMMÄRRETTÄVÄLLÄ TAVALLA

Yksi potilaan tärkeimmistä oikeuksista on hänen itsemääräämisoikeutensa: potilaan suostumus on hoidon luvallisuuden edellytys. Jotta potilas voisi käyttää itsemääräämisoikeuttaan, hänelle on annettava riittävästi tietoa hänen terveydentilastaan ja muista hoitoon liittyvistä seikoista sellaisella tavalla, että hän kykenee riittävästi ymmärtämään sen

sisällön ja merkityksen. Muistisairaahan ihmisen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että selvitys annetaan selkokielellä ja välttämällä tarpeettoman levottomuuden ja kärsimyksen aiheuttamista.

4. VAJAAKYKYISEN POTILAAN ASEMA

Kun potilas ei enää kykene itse ilmaisemaan tahtoaan ja päättämään hoidostaan, on ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuultava hänen laillista edustajaansa, omaisia tai muita läheisiä potilaan tahdon selvittämiseksi. Muistisairaahan läheisillä on parhaat edellytykset muodostaa käsitys potilaan tahdosta. Myös läheisten suostumus hoitotoimenpiteeseen tulee kysyä. Suostumus on annettava ottaen huomioon potilaan aiemmin ilmaiseva tahto. Jos potilaan tahdosta ei kuitenkaan voi saada selvitystä, on häntä hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

5. HOITOTAHTO

Hoitotahdossa henkilö ilmaisee tahtonsa sellaisen tilanteen varalta, jossa hän ei ole enää kykenevä tekemään hoitoaan koskevia päätöksiä vakavan sairauden, onnettomuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi. Jos henkilö on vakaasti ja pätevästi tekemässään hoitotahdossa kiellettyyn tietyistä hoidoista, hänelle ei saa antaa sellaista hoitoa.

Pätevän hoitotahdon tekeminen edellyttää, että sen tekijä ymmärtää riittävällä tavalla hoitotahdon tekemisen merkityk-

sen ja sen sisällön. Tämän vuoksi hoitotahto on hyvä tehdä ajoissa, mielellään mahdollisimman terveenä. Hoitotahdon voi kuitenkin tehdä myös muistisairauden varhaisessa vaiheessa, jos diagnoosi on tehty riittävän aikaisin. Tällä tavoin turvataan, että muistisairaahan ihmisen tahtoa ja elämänarvoja kunnioitetaan hänen hoidossaan myös sairauden edettyä pidemmälle.

Vakaasti ja pätevästi tehty hoitotahto, niin suullinen kuin kirjallinenkin, on terveydenhuoltohenkilöstöä sitova. Jos hoitotahto ilmaistaan suullisesti, siitä tulee tehdä selkeä, potilaan itsensä varmentama merkintä potilasasiakirjoihin. Potilasasiakirjoihin voidaan myös liittää erillinen potilaan tahdon ilmaiseva asiakirja.

Muistiliitto on laatinut hoitotahtolomakkeen, joka sisältää kaksi pääosiota: 1) sitovat tahdonilmaisut ja 2) hoitoa ja hoivaa koskevat toiveet. Sitovia tahdonilmaisuja koskeva osio on niin sanottu perinteinen hoitotahto elämän loppuvaiheeseen liittyvistä päätöksistä. Siinä on mahdollisuus valtuuttaa joku läheisistä tekemään hoitoa koskevat ratkaisut. Lomakkeen toisessa osiossa on mahdollista esittää hoitoa ja hoivaa koskevat toiveensa. Hoitotahtolomakkeen voi kukin täyttää niiltä osin kuin katsoo tarpeelliseksi.

Hoitotahtolomakkeen täyttäneiden kannattaa samalla täyttää myös niin sanottu hoitotahtokortti (tai useampia). Hoitotahtokortti kertoo hoitotahdon olemassaolosta, mutta ei millään tavalla korvaa varsinaista hoitotahtoa.

Hoitotahtokorttia kannattaa säilyttää esimerkiksi lompakossa ja käsilaukussa. Näin hoitohenkilökunta saa tiedon hoitotahdon olemassaolosta niissäkin tilanteissa, joissa potilas ei pysty itse asiaa ilmaisemaan.

Hoitotahto kannattaa kirjata myös sähköiseen terveystietojen Omakantapalveluun www.kanta.fi/omakanta.

Hoitotahtolomake ja -kortti sekä hoitotahtolomakkeen mallitäyttöä voi tilata Muistiliitosta tai tulostaa verkkosivuilta: www.muistiliitto.fi.

Suomen muistiasiantuntijoiden elämänlaatutestamentti hoivaa koskevista toiveista löytyy osoitteesta www.muistiasiantuntijat.fi.

**OIKEUTENI
POTILAANA**

III SOSIAALITURVAN TUKIMUODOT

Muistisairaalla ihmisellä ja hänen perheellään on mahdollisuus saada arjen tueksi useita erilaisia sosiaaliturvan tukimuotoja. Näitä tukimuotoja ovat erilaiset etuudet ja avustukset, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä muut tuen muodot.

Suuri osa muistisairaille ihmisille ja heidän omaisilleen kuuluvista sosiaaliturvan tukimuodoista on määrärahasidonnaisia. Näitä palveluja ja tukitoimia kunta myöntää tarveharkinnan perusteella ja määrärahojensa puitteissa, joten niissä on kuntakohtaisia eroja.

1. KESKEINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Alla on esiteltynä lyhyesti muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa näkökulmasta keskeistä lainsäädäntöä, jota sovelletaan sosiaalihuollossa ja -palveluissa. Muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa erilaisista sosiaaliturvan tukimuodoista säädetään lukuisissa eri laeissa. Tämän oppaan sivulta 12 alkavien palvelu- ja tukimuotojen kohdalla näistä laeista mainitaan keskeisimpiä.

Sosiaalihuoltolaki on kattava yleislaki, jonka nojalla sosiaalihuoltoa toteutetaan. Sosiaalihuoltolaissa säädetään esimerkiksi kunnan yleisistä velvollisuuksista järjestää sosiaalipalveluja, myöntää toimeentulotukea ja sosiaaliavustuksia sekä järjestää ohjausta ja neuvontaa sosiaaliturvan etuuksista.

Sosiaalihuollon asiakaslain (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista) tarkoituksena on edistää

asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Terveystieteiden puolelta vastaava laki on laki potilaan asemasta ja oikeuksista (ns. potilaslaki).

Sosiaalihuollon asiakaslainsäädäntään muun muassa oikeudesta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja kohteluun, oikeudesta saada selvitys toimenpiteiden toteutuksesta, asiakkaan itsemääräämisoikeudesta ja osallistumisesta sekä tietojen antamisesta asiakkaalle ja hänen edustajalleen. Laissa säädetään myös palvelu- ja hoitosuunnitelmasta. Sen mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeeton. Neuvonnan saaminen sosiaaliturvan tukimuodoista on ensisijaisen tärkeää asiakkaille.

Vanhuspalvelulain (laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista) tavoitteena on varmistaa, että iäkkäät ihmiset saavat yksilöllistä tarpeittensa mukaista hoitoa ja huolenpitoa yhdenvertaisesti koko maassa laadukkaiden sosiaali- ja terveyspalvelujen avulla. Lailla täsmennetään kunnan velvollisuuksia ja vahvistetaan iäkkäiden henkilöiden mahdollisuutta saada tarvitsemansa palvelut.

Vanhuspalvelulain toimeenpanoa tukee laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Suositus on tarkoitettu iäkkäiden

palvelujen kehittämisen ja arvioinnin tueksi kuntien päättäjille. Laatusuosituksen kokonaistavoitteena on turvata mahdollisimman terve ja toimintakykyinen ikääntyminen koko ikääntyneelle väestölle sekä laadukkaat ja vaikuttavat palvelut niittä tarvitseville iäkkäille henkilöille. Lisätietoja laatusuosituksesta saa sosiaali- ja terveysministeriön sivuilta www.stm.fi.

Vammaispalvelulain (laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista) mukaan vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Vammaispalvelulakia ei ole perinteisesti sovellettu muistisairaiden ihmisten tukemiseen ja palvelujen saataavuudessa voi ilmetä kuntakohtaisia eroja. Nämä seikat eivät vähennä muistisairaiden ihmisten yhdenvertaista oikeutta vammaispalveluihin. Myös muistisairas henkilö voi olla oikeutettu vammaispalvelulain mukaisiin tukimuotoihin, kuten kohdan 5.6 henkilökohtaiseen apuun ja 5.8 kuljetuspalveluun.

2. PALVELUTARPEEN SELVITTÄMINEN

Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalipalvelujen tarvetta on kiireellisissä tapauksissa arvioitava viipymättä iästä riippumatta. Kiireettömissä tapauksissa kunnan on järjestettävä palvelutarpeen arviointi 75 vuotta täyttäneelle henkilölle viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun henkilö tai hänen laillinen edustajansa, läheisensä tai viranomaisen on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vas-

taavan kunnan viranomaiseen palvelujen saamiseksi. Sama koskee myös niitä henkilöitä, jotka iästä riippumatta saavat Kansaneläkelaitokselta eläkettä saavan ylintä hoitotukea. Sosiaalitoimisto arvioi palvelutarvetta esimerkiksi kotikäynnillä tai varaamalla asiakkaalle ajan sosiaalitoimistoon.

Palvelutarve tulee selvittää kokonaisvaltaisesti ja yhdessä henkilön ja tarvittaessa hänen omaisensa, edunvalvontavaltuutetun tai hänelle määrätyn edunvalvojan kanssa. Palvelutarpeen selvittämisen yhteydessä tulee myös arvioida toimintakykyä, eli selvittää, missä asioissa henkilö pärjää itse ja missä tarvitsee apua ja tukea. Arvioinnissa on otettava huomioon fyysinen, kognitiivinen (esim. muisti), psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä ympäristöön liittyvät tekijät.

Palvelutarpeen selvittäminen on aloitettava viipymättä myös, jos palvelutarpeesta on tehty ilmoitus sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle ja selvittäminen on henkilön itsensä, omaisen, edunvalvontavaltuutetun tai edunvalvojan mielestä tarpeen.

3. OIKEUS SAADA NEUVONTAA

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöillä on velvollisuus neuvoa asiakasta löytämään tarpeen mukaiset palvelut ja tukimuodot sekä ohjata niiden hakemisessa. Ammattihenkilöiden tulee myös tukea oikeudellisen toimintakyvyn heikentymiseen varautumisessa ja neuvoa oikeudellisen ennakoinnin keinojen käytössä. Lue lisää tulevaisuuteen varautumisesta luvusta V.

Sosiaalihuollossa ammattihenkilös-

tön on selvittävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä asian hoitamisessa. Terveystieteiden ammattihenkilöstön on annettava sairastuneelle selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hoitoon liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä. Selvitykset on annettava siten, että niiden sisältö ja merkitys tulee ymmärretyksi.

Vanhuspalvelulain mukaan kuntien on tuettava ikääntyneen väestön arjessa selviytymistä. Kuntien on järjestettävä ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistäviä neuvontapalveluja, joiden tulee sisältää neuvontaa myös sosiaaliturvan kysymyksissä. Muistisairaath ihmiset on mainittu lain perusteluissa erityisryhmänä, jolla on oikeus neuvontapalveluihin.

Parhaimmillaan muistisairas ihmisen läheisinen saa neuvontaa nimetyltä vastuutyöntekijältä, kuten muistihoitajalta tai -koordinaattorilta. Vastuutyöntekijä voi auttaa myös konkreettisesti erilaisten lomakkeiden täyttämässä sekä seurata muutoksia tuen tarpeissa. Ammattihenkilön ei tarvitse kyetä vastaamaan jokaiseen kysymykseen, mutta hänen tulisi hallita perusteet ja ohjata asiakas tarvittaessa eteenpäin.

4. SOSIAALIETUUDEN JA -PALVELUN HAKEMINEN JA SITÄ KOSKEVA PÄÄTÖS

Sosiaalietuutta koskevasta hakemuksesta tulee käydä selkeästi ilmi, mitä haetaan ja miksi sekä hakijan yhteystiedot. Hakemuksen voi jättää myös suullises-

ti. Usein muistisairaahan ihmisen etuutta koskevaan hakemukseen on syytä liittää lääkärintuoto sekä muut mahdolliset asiantuntijalausunnot.

Viranomaisella on velvollisuus neuvoa sosiaalietuutta haakevaa henkilöä. Jos hakemus on puutteellinen, viranomaisen on kehoitettava hakijaa täydentämään hakemusta ja ilmoitettava, miten sitä tulee täydentää. Lisäksi jos hakemus on jätetty väärään paikkaan, viranomaisen on selvittävä oikea viranomainen ja siirrettävä hakemuksen käsittely tälle. Siirrosta on ilmoitettava asianosaiselle. Hakija voi käyttää palveluja haettaessa avustajaa, joka voi olla asiamies, lakimies, muu asiantuntija tai läheinen.

Hakijalla on oikeus saada sosiaalietuutta koskevaan hakemukseensa aina kirjallinen, perusteltu päätös. Päätöksestä on käytävä ilmi, mihin hakija on oikeutettu tai veloitettu. Lisäksi on kerrottava sovelletut lain kohdat ja päätöksen perustana olevat tosiseikat. Päätöksen mukana on oltava myös muutoksenhakuosoitus. Katso luvusta IV kohta 5 Muutoksenhaku etuutta koskevaan päätökseen.

Päätös muiden kuin kiireellisten sosiaalipalvelujen myöntämisestä on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä. Iäkkäällä henkilöllä on lain mukaan oikeus saada hänelle myönnettyt muut kuin kiireelliset sosiaalipalvelut ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluttua päätöksen teosta.

5. PALVELU- JA TUKIMUODOT

Seuraavassa on lueteltu yleisimpiä muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa palvelu- ja tukimuotoja.

5.1 Asiaksmaksun määräytyminen

Muistisairaahan ihmisen joutuessa pitkäaikaiseen laitoshoidon, esimerkiksi vanhainkotiin tai terveyskeskuksen vuodeosastolle, peritään hänen hoitamisestaan lain mukainen hoitomaksu. Hoitomaksu määräytyy henkilön maksukykyyn mukaan ja se voi olla enintään 85 prosenttia hoidossa olevan nettotuloista. Laitoshoidossa oleville maksettavat vammaisetuudet (vammainen tuki, eläkettä saavan hoitotuki ja ruokavaliokorvaus) laskeetaan mukaan nettotuloihin. Hoitomaksu voidaan määrätä enintään sen suuruiseksi, että hoitoa saavan henkilökohtaiseen käyttöön jää kuukausittain tietty summa (vaihtelee vuosittain).

Jos pitkäaikaisessa laitoshoidossa oleva on välittömästi ennen laitoshoidon alkamista elänyt yhteistaloudessa avioliitossa (tai avioliitonomaisissa olosuhteissa) ja hänen kuukausitulonsa ovat suuremmat kuin puolison kuukausitulot, maksu määräytyy puolisojen yhteenlasketujen kuukausitulojen perusteella. Tällöin pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevalta perittävä maksu voi olla enintään 42,5 prosenttia edellä mainituin perustein yhteenlasketuista kuukausituloista. Näin turvataan kotiin jäävän puolison taloudellinen asema tilanteessa, jossa perheen pääelättäjä joutuu pitkäaikaiseen laitoshoidon.

Huom! palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen maksut määräytyvät eri tavoin: ne koostuvat yleensä vuokrasta sekä erilaisten tukipalvelui-

den maksuista. Palveluasumisen maksut ovat asukkaalle usein kalliimmat kuin pitkäaikaisen laitoshoidon maksut: esimerkiksi lääkkeensä asukas joutuu maksamaan itse. Lisätietoja asiakasmaksun määräytymisestä saa kunnan sosiaali- ja terveystoimesta.

5.2 Asunnon muutostyöt ja korjausavustus

Asunnon muutostöillä tarkoitetaan korjaus- ja rakennustöitä, jotka helpottavat päivittäistä selviytymistä. Asunnon muutostöitä voidaan suorittaa silloin, kun asunnon kunnostaminen ja varustaminen on välttämätöntä, jotta asukas selviytyisi kotona. Kysymyksen voivat tulla esimerkiksi kylpyhuoneen muutostyöt ja sen varustaminen erilaisilla apuvälineillä, ovien leventäminen sekä teknisten apuvälineiden ja turvalaitteiden, kuten erikoislieden asentaminen.

Asunnon muutostyöt korvataan kustannusarvion perusteella eikä muutostöihin sisälly omavastuusuutta. Myöntämiseen eivät vaikuta hakijan tulot tai varallisuus. Asunnon muutostyöt ovat vammaispalvelulain mukaisia ns. subjektiivisia oikeuksia eli palveluja, jotka kunnan on järjestettävä. Lisätietoja asunnon muutostöistä saa sosiaalitoimistosta (vammaispalvelut).

Korjausavustusta voidaan myöntää asunnon kunnostamiseen silloin, kun ruokakunnassa on vähintään yksi vammainen tai yli 65-vuotias henkilö. Avustuksia on myönnetty esimerkiksi vanhojen asuntojen kylpyhuone- ja keittiöremontteihin sekä omakotitalojen lämmitys- ja maalaustöihin. Avustuksen saamiseen vaikuttavat hakijan tulot ja varallisuus. Erityisesti silloin, jos muistisairas ihmi-

nen ei ole oikeutettu edellä mainitun kaltaisiin asunnon muutostöihin, kunnan asuntotoimistosta (isoimmissa kunnissa on korjausneuvoja) kannattaa tiedustella mahdollisuutta näihin valtion rahoittamiin korjausavustuksiin. Korjausavustus on määrärahasidonnainen ja toissijainen tuki suhteessa vammaispalvelulain mukaisiin asunnon muutostöihin.

Vanhustyön keskusliitolla on 15 alueellista korjausneuvojaa, jotka avustavat sotainvalideja, veteraaneja ja muuta vanhusväestöä asunnossa tarvittavien muutostöiden toteuttamisessa. Neuvojat avustavat remonttiarpeiden kartoittamisessa, suunnittelussa, avustusten hakemisessa ja tarvittaessa myös muutostyöt suorittavan urakoitsijan etsimisessä. Korjausneuvonta on maksutonta, mutta remontin asiakas maksaa itse. Mahdolliset avustukset kattavat osan remonttikustannuksista.

Lisätietoja asuntojen korjauksiin liittyvistä avustusmuodoista voi tiedustella Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksesta www.ara.fi tai Vanhustyön keskusliiton korjausneuvonnasta www.vtkl.fi.

5.3 Auton pysäköintilupa ja vapautus ajoneuvoverosta

Poliisi voi myöntää vaikeasti vammaiselle henkilölle tai vaikeasti vammaisen henkilön kuljettamista varten auton pysäköintiluvan. Lupa kuljettamista varten voidaan myöntää, jos kuljetettavalla on säännöllinen tai usein toistuva kuljetustarve eikä hän selviydy kuljetuksen jälkeen ilman saattajaa. Lupaa haettaessa on oltava mukana lääkärintodistus sairauden laadusta ja vaikeusasteesta. Pysäköintilupa oikeuttaa vapautukseen myös ajoneuvoverosta, jota haetaan takautuvasti pysä-

köintiluvan voimaantulosta alkaen.

Pysäköintilupa ei ole ajoneuvokohmainen. Se myönnetään ensisijaisesti vammaiselle (muistisairaalle ihmiselle) itselleen, vaikka hän ei kuljettaisikaan ajoneuvoa. Muistisairasta ihmistä kuljetttaessa tai hänen asioitaan hoidettaessa luvalla saa pysäköidä vammaisille autoilijoille tarkoitetuille pysäköintipaikoille, maksulliselle pysäköintipaikalle maksua suorittamatta ja myös alueelle, jossa pysäköinti on muutoin kielletty.

Lisätietoja auton pysäköintiluvasta saa poliisilta www.poliisi.fi ja ajoneuvoveron vapautuksesta Liikenteen turvallisuusvirasto Trafista www.trafi.fi.

5.4 Eläkkeensaajan asumistuki

Eläkkeensaajien asumistukea voivat hakea Kelalta vakinaisesti Suomessa asuvat pienituloiset eläkkeensaajat, joille maksetaan muiden muassa joitain seuraavista:

- Kelan tai työeläkelaitoksen maksama vanhuuseläke
- varhennettu vanhuuseläke
- työuraeläke
- työkyvyttömyyseläke (myös määrääkainen kuntoutustuki) tai leskeneläke
- Kelan maksama takuueläke
- tapaturmavakuutuksen tai liikennevahingon perusteella maksettava, täyteen työkyvyttömyyteen perustuva eläke tai leskeneläke
- sotilastapaturma- tai sotilasvammalain perusteella maksettava, täyteen työkyvyttömyyteen perustuva eläke tai leskeneläke
- tai vastaavia etuuskia ulkomailta.

Eläkkeensaajan asumistukea ei voi saada, jos saa vain osatyökyvyttömyys-

eläkettä, osa-aikaeläkettä tai osittais-
ta varhennettua vanhuuseläkettä (OVE).

Tulojen ja asumiskustannusten lisäksi tukeen vaikuttavat omaisuus ja perhesuhteet. Asumiskustannuksina hyväksytään kohtuulliset asumismenot. Valtioneuvosto päättää vuosittain hoitomien hyväksyttävät keskimääräiset kustannukset ja asumiskustannusten enimmäismäärät. Mikäli henkilö asuu vanhuksille tarkoitettussa vuokra- tai palvelutalossa, asumistukeen oikeuttavat vuokra ja -vesimaksut, mutta eivät maksut, joilla katetaan palvelumaksukustannuksia. Jos henkilö asuu julkisin varoin kustannetussa laitoshoidossa, asumistukea on mahdollista saada enintään yhdeksän kuukauden ajan, jos hänellä on edelleen asumismenoja. Jos jatkuvaan laitoshoitoon joutunut on naimisissa ja hänen puolisonsakin saa asumistukea, Kela tarkistaa kotona asuvan puolison asumistuen sitä seuraavan kuukauden alusta, kun toinen puolisoista joutui laitoshoitoon. Laitoksessa olevan puolison tuki lakkautetaan samasta ajankohdasta.

Jos molemmat puoliset saavat eläkkeensaajan asumistukeen oikeuttavia eläkkeitä tai korvauksia, pitää hakea eläkkeensaajan asumistukea yhteisesti. Tällöin Kela maksaa tuen puoliksi. Jos on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ja toisella on oikeus eläkkeensaajan asumistukeen, Kela maksaa koko tuen hänelle. Asumistuki on verotonta tuloa. Asumistukea haettaessa hakemukseen liitetään selvitys asumismenoista: vuokrasopimus, vuokran tai vastikkeen maksukuitti tai muu maksutosite. Niitä ei tarvitse toimittaa, jos vuokranantaja toimittaa vuokrasopimustiedot

Kelaan sähköisesti. Lisäksi tarvitaan selvitys omista ja puolison tuloista (esim. tilite, palkkatodistus) ja omaisuudesta.

Kun eläkkeensaajan asumistukea haetaan ensimmäisen kerran, toimitetaan aina kaikista tileistä ja talletuksista tilite tai muu todistus, josta selviää tilien saldo ja korko. Jos saa eläkettä ulkomailla, toimitetaan Kelaan päätös, jonka on saanut siitä. Lisäksi liitteeksi tarvitaan selvitykset veloista ja velkojen koroista.

Tukea voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta ennen hakemista.

Lisätietoja eläkkeensaajien asumistuesta saa Kelan toimistoista tai internetistä www.kela.fi.

5.5 Eläkettä saavan hoitotuki

Toimintakyvyn alentuessa voi hakea Kelalta hoitotukea, jota voi saada takautuvasti kuusi kuukautta. Eläkettä saavan hoitotuen avulla Kela tukee sairaan ja vammaisen eläkkeensaajan kotona asumista ja siellä tapahtuvaa hoitoa sekä korvaa sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvia erityiskustannuksia.

Eläkettä saavan hoitotukeen on oikeutettu 16 vuotta täyttänyt henkilö, joka saa

- työkyvyttömyyseläkettä, kuntoutustukea tai yksilöllistä varhaiseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- täyteen työkyvyttömyyteen perustuvaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutuksen, sotilasvammalain tai sotilastapaturmalain mukaista jatkuvaa eläkettä

tai korvausta

- maahanmuuttajan erityistukea
- tai ulkomailta vastaavia etuuksia.

Hoitotukea ei makseta hakijalle, joka saa pelkästään osatyökyvyttömyyseläkettä, osa-aikaeläkettä tai työttömyyseläkettä. Hoitotuen myöntäminen edellyttää, että hakijan toimintakyky on heikentynyt ainakin vuoden ajaksi. Toimintakyvyn katsotaan olevan heikentynyt, kun sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään (esim. peseytyä tai pukeutua), tehdä välttämättömiä kotitaloustöitä tai asioida kodin ulkopuolella. Etuuden myöntäminen edellyttää lisäksi säännöllistä avuntarvetta esimerkiksi henkilökohtaisissa toiminnoissa, kuten peseytymisessä, pukeutumisessa tai kommunikoinnissa tai ohjauksen tai valvonnan tarvetta, kuten muistuttelua ja silmälläpitoa arjen eri toiminnoissa.

Eläkettä saavan hoitotuki maksetaan kolmeen ryhmään porrastettuna avuntarpeen, ohjauksen ja valvonnan tarpeen sekä erityiskustannusten määrän perusteella. Erityiskustannukset ovat ylimääräisiä kustannuksia, joita sairaudesta tai vammasta aiheutuu. Ne voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi. Hoitotukeen eivät vaikuta eläkkeensaajan ja hänen perheensä tulot eikä omaisuus. Hoitotuki on verotonta tuloa. Katso oppaan viimeiseltä sivulta etuuden suuruus.

Hoitotukea haettaessa liitteeksi tarvitaan mahdollisimman tuore lääkärintaus C (ei puolta vuotta vanhempi) tai B, jos siihen on merkitty riittävästi tietoa hoitotuen ratkaisemiseksi. Tarvittaessa hakemukseen voidaan liittää asuinkunnan sosiaaliviranomaisen, kotisaira-

hoidon tai muun hakijaa tuntevan tahon selvitys avuntarpeesta ja palveluista. Jos ilmoittaa sairaudesta tai vammasta aiheutuneita kustannuksia, mukaan liitetään tarvittavat kuitit tai selvitykset näistä kustannuksista. Jatkohakemus liitteineen kannattaa toimittaa mahdollisimman nopeasti Kelaan, jotta tukeen ei tule katkosta. Jatkohakemus tulee tehdä kuitenkin viimeistään puolen vuoden kuluessa edellisen tukijakson päättymisestä.

Vammaistuen korotushakemukseen tarvitaan yleensä uusi lääkärintaus, paitsi silloin kun korotusta haetaan erityiskustannusten perusteella.

Lisätietoja eläkettä saavan hoitotuesta saa Kelan toimistoista tai www.kela.fi.

5.6 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on auttaa vaikeavammaista henkilöä, kuten muistisairasta ihmistä, toteuttamaan omia valintojaan päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Kunnan tulee järjestää henkilökohtaista apua sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, joka pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden vuoksi tarvitsee toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutuakseen. Avuntarpeen on oltava välttämätön ja toistuva. Avuntarve ei saa johtua pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. Henkilöä ei kuitenkaan voida rajata henkilökohtaisen avun ulkopuolelle yksinomaan jonkun vamman, sairauden, diagnoosin tai iän perusteella, joten myös muistisairaalla

ihmisellä saattaa olla oikeus henkilökohtaiseen apuun. Jos henkilön avun ja avustamisen tarve kuitenkin perustuu pääasiassa hoitoon, hoivaan tai valvontaan, apu järjestetään pääosin muiden sosiaali- ja terveyspalvelujen kautta.

Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että sen saajalla on voimavaroja määrittellä avun sisältö ja toteutustapa. Asiakkaalta ei kuitenkaan edellytetä täydellisiä kognitiivisia taitoja tai kommunikaatiokykyjä. Jos asiakas ei esimerkiksi etenevän muistisairauden vuoksi pysty itse ilmaisemaan mielipidettään, on se selvítettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa tai muun läheisen kanssa.

Henkilökohtainen apu voidaan järjestää niin, että vaikeavammaisen

- palkkaa itselleen henkilökohtaisen avustajan tai
- ostaa avustajapalvelun kunnan antamalla palvelusetelillä tai
- saa avustajan kunnan järjestämänä tai ostamana palveluna

Henkilökohtaisen avun järjestämistavassa on aina otettava huomioon yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne. Kaikilla tavoilla järjestetty henkilökohtainen apu on saajalleen maksutonta. Henkilökohtaisen avustajan tulee olla pääsääntöisesti perheen ulkopuolinen henkilö. Tällä säännöksellä on haettu rajaa omaishoidon ja henkilökohtaisen avun välille, mutta rajaus ei ole ehdoton. Perustelluissa poikkeustapauksissa avustajana voi toimia myös omainen.

Mikäli henkilökohtainen apu on muistisairaalle ihmiselle juuri hänen tilanteensaan tarkoituksenmukainen tukimuoto, kannattaa rohkeasti vaatia yhdenvertais-

ta oikeutta palveluun. Henkilökohtainen apu voi olla oiva tukimuoto esimerkiksi harrastuksiin osallistumisessa ja oman näköisen elämän jatkumisessa erityisesti monelle työikäiselle muistisairaalle.

Henkilökohtaista apua koskevat päätökset voivat vaihdella tapaus- ja kunkohtaisesti. Nämä seikat eivät kuitenkaan vähennä muistisairaiden ihmisten yhdenvertaista oikeutta vammaispalveluihin, kuten henkilökohtaiseen apuun. Mikään diagnoosi ei ole sinänsä syy myöntää eikä hylätä hakemusta, vaan toimintakyvyn ja yksilöllisen tilanteen tulee ratkaista. Lisätietoa henkilökohtaisesta avustajasta saa kunnan sosiaalitoimistosta (vammaspalvelut).

5.7 Kotipalvelut ja kotisairaanhoido

Kunnalliset kotipalvelut jakautuvat kotipalveluun ja kotisairaanhoidon, jotka on monessa kunnassa yhdistetty kotihoidon palveluiksi.

Kotipalveluilla tuetaan muistisairaahan ihmisen kotihoitoa ja kotona selviytymistä. Kotipalveluilla tarkoitetaan asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon sekä muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista ja niissä avustamista. Kotipalveluja annetaan muun muassa alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden ja sairauden perusteella apua tarvitseville. Ne kattavat asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon sekä muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien suorittamisen tai niissä avustamisen. Kotipalvelun tukipalveluina voidaan järjestää esimerkiksi ateria-, vaatehuolto-, kylvytys-, siivous-, kuljetus-, saattaja-se-

kä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja.

Kotisairaanhoido on osa kotihoitoa, johon kuuluu myös sosiaalihuoltolakiin perustuva kotipalvelu ja kotihoidon tukitoimet. Valtaosan palveluista toteuttavat sairaanhoitajat. Kotisairaanhoido annetaan kotiin silloin, kun henkilö ei alentuneen toimintakykynsä tai sairautensa takia pysty käyttämään muita terveyden- ja sairaanhoidon palveluita. Kotipalvelu ja kotisairaanhoido perustuvat asiakkaan toimintakyvyn arviointiin ja sen perusteella laadittavaan palvelu- ja hoitosuunnitelmaan. Suunnitelma laaditaan yhdessä kunnan ja palvelun käyttäjän kanssa. Sen toteutumista seurataan ja sitä tarkistetaan palvelujen tarpeen muuttuessa.

Kotipalvelut ja kotisairaanhoido, kuten muutkaan sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut, eivät yleensä ole täysin maksuttomia. Palveluista perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruisen. Osassa kuntia on myös käytössä palvelusetelijärjestelmä, joka koskee kaikkia sosiaali- ja terveyspalveluja, joita kunnan kuuluu järjestää asukkaalleen, lukuun ottamatta päivystyspalveluja ja tahdosta riippumattomia hoitoja (ks. kohta 5.13 Palvelusetelijärjestelmä).

Kotihoidon palveluja tarjoavat kunnan/kaupungin lisäksi myös monet yksityiset kotipalveluyritykset sekä yhdistykset ja säätiöt. Näistä palvelumuodoista voi kysyä lähimmältä muistiyhdistykseltä: www.muistiliitto.fi. Kotipalveluista saa lisätietoa kunnan sosiaali- ja terveystoimesta.

5.8 Kuljetuspalvelu

Kuljetuspalvelut ja liikkumista tukevat palvelut tarkoittavat mahdollisuutta käyttää esimerkiksi erityiskuljetusta, taksia tai invataksia alennetulla hinnalla, joka vastaa julkisen liikenteen maksuja. Tuki on tarkoitettu henkilöille, jotka eivät voi käyttää alentuneen toimintakykynsä vuoksi julkisia joukkoliikennevälineitä.

Näitä palveluja kunta voi myöntää sosiaalihuolto- tai vammaispalvelulain perusteella. Koska vammaispalvelulaki on toissijainen laki, tulee palveluja hakea ensin sosiaalihuoltolain nojalla. Sosiaalihuoltolain mukaiset liikkumista tukevat palvelut on tarkoitettu etenkin sellaisille ikääntyneille, jotka tarvitsevat liikkumisen tukea ikääntymiseen liittyvän toimintakyvyn heikentymisen vuoksi. Sosiaalihuoltolaissa ei ole määritelty matkojen määrää tarkemmin.

Vammaispalvelulaissa säädetty kuljetuspalvelu on kunnan järjestämä tukimuoto vaikeavammaiselle, jolle selviytyminen erilaisista arjen toiminnoista tuottaa erityisiä vaikeuksia. Kunnalla on velvollisuus järjestää vaikeavammaiselle vähintään 18 yhdensuuntaista jokapäiväiseen elämään (asioimiseen ja virkistykseen) liittyvää matkaa kuukaudessa. Matkoja ei voi käyttää matkustettaessa terveydenhuollon yksiköihin tai kuntoutukseen (ks. kohta 5.11 Matkakorvaukset). Kuljetustuen hakemista varten tarvitaan lääkärintodistus.

Jos henkilö ei saa riittävästi tarpeisiinsa nähden kuljetuspalvelua sosiaalihuoltolain nojalla, hän voi hakea palvelua vammaispalvelulain nojalla. Vaikka palvelun myöntämisessä on ilmennyt kuntakohtaisia eroja, myös muistisairaalla

ihmisellä on yhdenvertainen oikeus vammaispalvelulain mukaiseen kuljetuspalveluun. Mikään diagnoosi ei ole sinällensä syy myöntää eikä hylätä hakemusta, vaan toimintakyvyn ja yksilöllisen tilanteen tulee ratkaista. Kuljetuspalveluja voi tiedustella ja hakea oman kunnan sosiaalitoimistosta (vammaispalvelut).

5.9 Kuntoutus

Kuntoutus on kokonaisuus, joka syntyy eri tahojen palveluista ja etuuksista. Terveydenhuollon järjestämivastuulla on lääkinällinen kuntoutus. Sosiaalihuollon järjestämivastuulla on vammaisten kuntoutus, päihdekuntoutus ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntoutuspalvelut ovat pääsääntöisesti harkinnanvaraisia eli kunnan käytettävissä olevista resursseista riippuvia. Muistiliitto on laatinut muistisairaahan ihmisen kuntoutusmallin (seur. sivu), joka korostaa muistisairaahan oikeutta kuntoutussuunnitelmaan ja kuntoutukseen.

Muistisairaahan ihmisen kuntoutukseen kuuluvat neuvonta ja ohjaus, ensitieto, sopeutumisvalmennus, päiväkuntoutus, kuntoutus lyhytaikaisoidossa, kuntoutus pitkäaikaisoidossa sekä erilaiset terapiat. Lisäksi kuntoutuksen kautta on mahdollisuus saada teknologiaa ja apuvälineitä. Muistisairaalla on oikeus saada kuntoutusta suunnitelmallisesti. Lain mukaan jokaiselle kuntoutujalle tulee laatia kuntoutussuunnitelma, jonka toteutumista tulee seurata ja arvioida määräajoin.

Muistisairaahan kuntoutus täyttää suu-relta osin terveydenhuoltolaissa säädettyjen lääkinällistä kuntoutusta koskevien kuntoutuspalvelujen kokonaisuuden.

Lääkinnällistä kuntoutusta järjestä-

vät terveyskeskukset ja sairaalat. Osa muistisairaahan ihmisen kuntoutukselta järjesty sosiaalihuollon palveluna. Kuntoutus voi tällöin toteutua esimerkiksi siten, että jokin sosiaalihuollon palvelu ja tukitoimena annettu palvelu, kuten kotona asuvan henkilökohtainen tukeminen, katsotaan kuntouttavaksi toimenpiteeksi.

Tämän lisäksi muistisairas voi olla oikeutettu vammaispalvelulain ja -asetuksen mukaisiin kuntoutuspalveluihin. Ainakin työikäisillä tulisi olla oikeus subjektiivisena oikeutena turvattuun vaikeavammaisten päivätoimintaan. Vammaispalvelulaki edellyttää päivätoiminnan järjestämistä sellaiselle työkyvyttömälle henkilölle, jolla vamman tai sairauden aiheuttaman erittäin vaikean toimintarajoitteen vuoksi ei ole edellytyksiä osallistua sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuun työtoimintaan ja jonka toimeentulo perustuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettäviin etuuksiin.

Monet muistiyhdistykset järjestävät vertaistoimintaa sairastuneille ja läheisille, Muisti-KaVeRi-toimintaa, kuntoutuksellisia elementtejä sisältäviä kursseja ja lomiamia sekä muuta sopeutumista tukevaa toimintaa. Tutustu lähimpään yhdistykseen: www.muistiliitto.fi.

Myös Kela järjestää kuntoutusta omaishoitajille, jotka tarvitsevat kuntoutusta omien sairauksiensa tai uupumissensa vuoksi. Kuntoutuksen palveluista saa lisätietoa esimerkiksi omalta muistikoordinaattorilta, terveyskeskuksesta sekä kunnan sosiaali- ja terveystoimesta.

KUNTOUTUSMALLI

Oikeus hyvään elämään

KUNTOUTUSSUUNNITELMA

NEUVONTA & OHJAUS

Nimetty tukihenkilö

MUISTI-
SAIRAUDEN
DIAGNOOSI

ENSITIETO

SOPEUTUMIS-
VALMENNUS

PÄIVÄ-
KUNTOUTUS

YMPÄRI-
VUOROKAUTINEN
KUNTOUTUS
Lyhyt- tai
pitkäaikainen

KUNTOUTUMISTA TUKEVA KOTIHOITO

YKSILÖLLISET TERAPIAT & PSYKOLOGINEN TUKI

ENNALTAEHKÄISY

VERTAISTUKI

MUUT KUNTOUTUMISTA EDISTÄVÄT TEKIJÄT

yksilöllisen elämäntavan mukainen arki
sosiaaliset suhteet
kulttuuri- ja liikuntaharrastukset
muistisairauden lääkehoito
muiden sairauksien ennaltaehkäisy ja hoito
apuvälineet, teknologia ja muu ympäristön tuki

Muistiliiton kuntoutusmalli

5.10 Lääkekorvaukset

Kelasta voi hakea korvausta lääkkeistä, perusvoiteista ja ravintovalmisteista, jotka lääkäri on reseptillä määrännyt sairauden hoitoon. Korvauksen saa yleensä jo apteekissa esittämällä Kela-kortin. Korvauksen saaminen edellyttää, että valmisteelle on hyväksytty korvattavuus. Apteekki tarkistaa oikeuden korvaukseen jokaisen lääkeoston yhteydessä Kelasta. Palvelun kautta apteekki saa ajantasaiset tiedot asiakkaalle myönnettyistä korvaus-oikeuksista sekä vuotuisen omavastuun (lääkekaton) täyttymisestä.

Reseptillä ostetuista lääkkeistä saa korvausta, kun **alkuomavastuu** on täyttynyt. Apteekeissa on ajantasainen tieto asiakkaalle kertyneestä alkuomavastuusta.

Korvausta saa vain tarpeellisista lääkekustannuksista. Kustannuksia pidetään tarpeellisina, kun lääkettä hankitaan kerrallaan enintään kolmen kuukauden hoitoaikaa vastaava määrä. Seuraavasta lääkereistä saa korvausta vasta sitten, kun on käyttänyt edellisen erän lähes kokonaan annosohjeen mukaisesti.

Perus- ja erityiskorvaus

Lääkekorvauksia maksetaan kolmessa korvausluokassa

- peruskorvaus on 40 % lääkkeen hinnasta tai viitehinnasta
- alempi erityiskorvaus on 65 % lääkkeen hinnasta tai viitehinnasta
- ylempi erityiskorvaus on 100 % lääkkeen hinnasta tai viitehinnasta; asiakas maksaa kuitenkin 4,50 euron omavastuun jokaisesta ostamastaan lääkkeestä.

Korvas vähennetään lääkkeen hinnasta. Lääkekorvauksen määrään vaikuttaa se, kuuluuko lääke niin sanottuun viitehintajärjestelmään. Siinä lääkevalmisteet luokitellaan viitehintaryhmiin, jolle määritellään viitehinnat. Viitehinta lasketaan ryhmän edullisimman valmisteen myyntihinnasta. Kelan korvaus lasketaan viitehinnasta. Samaan viitehintaryhmään kuuluvissa lääkevalmisteissa on yhtä paljon samaa lääkeainetta ja ne voidaan turvallisesti vaihtaa keskenään.

Lääkärin määräämä lääke voidaan apteekissa vaihtaa halvempaan vastaavaan valmisteeseen. Asiakas joutuu itse maksamaan viitehinnan ylittävän osuuden, mikäli hän kieltäytyy lääkevaihdosta. Viitehintaa ei kuitenkaan sovelleta, jos lääkäri kieltää lääkevaihdon hoidollisin tai lääketieteellisin perustein.

Alzheimerin taudin lääkkeitä saa peruskorvauksen, poikkeuksena rivastigmiini, jonka peruskorvattavuuden edellytyksenä on neurologin tai geriatrin laatima B- lausunto. Lääkekorvaus annetaan, jos muistioireiden pääasiallinen aiheuttaja on Alzheimerin tauti tai idiopaattinen Parkinsonin tauti. Korvausoikeus voidaan myöntää ilman määrääaikaa. Merkintä sairaudesta ja korvausoikeuden voimassaolosta tehdään Kela-korttiin. Tällä hetkellä Alzheimerin taudin lääkkeitä ei voi saada erityiskorvausta. Muiden lääkitysten osalta oikeutta alempaan ja ylempään erityiskorvaukseen on haettava erikseen. Lääkärinlausunto B tarvitaan tällöin hakeumuksen liitteeksi.

Vuosiomavastuu

Vuosiomavastuu eli lääkekatto on kalenterivuosi-kohtainen.

Kun asiakkaan korvattavista valmisteista maksamat omavastuut (mukaan lukien alkuomavastuu) ylittävät vuosiomavastuun, hänellä on oikeus lääkkeiden lisäkorvaukseen loppuvuoden ajan. Asiakas kuitenkin maksaa jokaisesta ostamastaan lääkkeestä 2,50 euroa. Asiakas saa lisäkorvauksen suoraan apteekista, kun apteekki tarkistaa hänen oikeutensa lisäkorvaukseen Kelan suora- korvaustietojen kyselypalvelusta.

Vuosiomavastuu muuttuu hieman joka vuosi (ks. oppaan viimeiseltä sivulta

lääkekaton suuruus). Yleensä lisäkorvauksen saa apteekissa suorakorvauksena.

Kela seuraa lisäkorvaukseen oikeuttavan vuosiomavastuun täyttymistä apteekista saatujen tietojen perusteella. Kela lähettää kirjeellä ilmoituksen oikeudesta lisäkorvaukseen, kun vuosiomavastuu on ylittynyt. Kirjeen liitteenä lähetetään hakemuslomake lisäkorvauksen hakemista varten. Tieto vuosiomavastuun ylittymisestä päivittyy samalla Kelan asiointipalveluun ja on myös apteekeissa tiedossa. Kirjeessä ei ole tietoa siitä, kuinka paljon vuosiomavastuu on ylittynyt. Lisätietoja lääkekorvauksista saa Kelan toimistoista ja internetistä www.kela.fi.

Lääkeostoista voi saada korvausta.

5.11 Matkakorvaukset

Kela korvaa sairauden tutkimuksesta ja hoidosta tai Kelan kuntoutuksesta aiheutuneita matkakuluja. Matkat korvataan lähimpään hoitopaikkaan yleisten kulkuneuvojen kustannusten mukaisesti. Jos lääkäri kirjoittaa todistuksen erityiskulkuneuvon käyttöön, huomioidaan matkat esimerkiksi taksikustannusten mukaan.

Matkakorvauksissa on omavastuuosuus, joka lasketaan jokaiselta yhdensuuntaiselta matkalta. Vuotuisen omavastuuosuuden eli niin sanotun matkakaton suuruuden voi tarkistaa Kelan toimistosta. Matkakaton täytyttyä matkat korvataan ilman omavastuuta saman kalenterivuoden ajan (ks. oppaan viimeiseltä sivulta matkojen omavastuusummat).

Kela on siirtynyt taksimatkojen suora-korvausmenettelyyn lähes koko maassa. Kun tilaa taksimatkan suoraan oman sairaanhoitopiirin keskitetystä tilausnumerosta, joutuu taksissa maksamaan vain matkan omavastuuosuuden. Taksissa tulee esittää Kela-kortti. Matkaa varten saatu todistus tai muu selvitys oikeudesta taksin käyttöön tulee säilyttää, sillä Kela voi pyytää sitä myöhemmin.

Lisätietoa matkakorvauksista Kelasta

www.kela.fi

5.12 Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuella tarkoitetaan kokonaisuutta, joka muodostuu hoidettavalle annettavista palveluista sekä omaishoitajalle myönnettävästä hoitopalkkiosta, vapaasta ja omaishoitoa tukevista palveluista. Omaishoitoa tukevia lakisääteisiä palveluja ovat valmennus omaishoitajalle (vuoden 2018 alusta alkaen), hoitotehtäviä tukeva koulutus, hyvinvointi- ja te-

veystarkastukset sekä omaishoitajaa tukevat sosiaali- ja terveyspalvelut.

Omaishoidon tuen saaminen edellyttää, että kunta ja hoitaja tekevät hoidosta sopimuksen, johon liittyy hoito- ja palvelusuunnitelma. Hoito- ja palvelusuunnitelmassa määritellään hoidettavalle annettavien palvelujen lisäksi myös hoitajalle suunnatut omaishoitoa tukevat palvelut. Hoitajalle suunnattujen palvelujen määrä ja sisältö on merkittävä hoito- ja palvelusuunnitelmaan tarvetta vastaavina. Jos palvelutarve arvioidaan hyvin vähäiseksi, tulee suunnitelmaan kirjata sen sosiaalihuollon ammattihenkilön yhteystiedot, johon omaishoitaja voi tarvittaessa olla yhteydessä.

Omaishoidon tuki on määrärahasidonnaista palvelua, jonka myöntäminen perustuu kunnan harkintaan. Omaishoitajalle maksettavan hoitopalkkion vähimmäismäärät on sidottu indeksiin. Katso oppaan viimeiseltä sivulta omaishoidon tuen vähimmäismäärät.

Hoitopalkkio on veronalaista tuloa. Kunnan kanssa sopimuksen tehnyt hoitaja saa työstään työeläketurvaa edellyttäen, ettei hän ole jo eläkkeellä. Kunta huolehtii myös omaishoitajan tapaturmavakuutuksesta. Omaishoitosopimukset ovat voimassa toistaiseksi, ellei ole erityisiä syitä määräaikaisen sopimuksen tekemiseen.

Kaikilla omaishoitosopimuksen tehneillä omaishoitajilla on oikeus vähintään kahteen vuorokauteen vapaata kalenterikuukautta kohti. Omaishoitajilla, jotka ovat sidottuja hoitoon yhtäjaksoisesti tai vähäisin keskeytyksin ympäri-vuorokautisesti tai jatkuvasti päivittäin, oikeus vapaaseen on vähintään kolme

vuorokautta kalenterikuukautta kohti. Kunta ja omaishoitaja voivat sopia, että omaishoitaja pitää vapaansa useampana alle vuorokauden pituisena jaksona. Kunta määrittelee, millä tavoin järjestää sairastuneen hoidon omaishoitajan vapaan ajalle. Erilaisia tapoja ovat esimerkiksi hoidettavan siirtyminen hoito- tai hoivakotiin, sijaishoitajan palvelut kotiin tai perhehoito omaishoitajan vapaan ajaksi. Kunta voi järjestää omaishoitajan vapaan aikaisen hoidon omana palvelunaan, ostaa sen muilta palvelutuottajilta tai myöntää omaishoitajalle palvelusetelin hoidon järjestämiseksi. Omaishoitajan vapaan aikana hoidettavalle annettavista palveluista peritään hoidettavan tuloista riippumaton vuorokausikohtainen maksumuoto, jonka suuruus tarkistetaan joka toinen vuosi indeksikorotuksen mukaisesti.

Omaishoidon tuesta voi tiedustella kunnan sosiaalivirastosta tai palveluohjaajilta. Oman kunnan palvelusetelikäytännöstä voi tiedustella kunnan sosiaalitoimesta.

5.13 Palvelusetelijärjestelmä

Palvelusetelillä voi hankkia kaikkia sellaisia sosiaali- ja terveyspalveluja, jotka kunnan tai kuntayhtymän kuuluu asukkaalleen järjestää. Palveluseteli ei kuitenkaan sovellu käytettäväksi kiireellisessä hoidossa tai tahdosta riippumattomassa hoidossa. Palvelusetelillä hankittava palvelu on vaihtoehto kunnan tai kuntayhtymän tuottamalle palvelulle.

Kunta tai kuntayhtymä päättää, ottaako se palvelusetelin käyttöön ja mihin palveluihin se antaa setelin. Jos asiakas ei halua käyttää palveluseteliä, kunnan on ohjattava hänet muulla tavoin järjes-

tettävien palvelujen piiriin. Setelin saaminen edellyttää, että kunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon edustaja arvioi henkilön palvelun tarpeen. Palvelusetelin saa asuinkunnan terveysasemalta, sosiaalivirastosta ja muista kunnan palveluyksiköistä, jotka myös antavat lisätietoja palvelusetelistä.

Palveluseteli voi olla kaikille käyttäjille samansuuruinen tai tulosidonnainen, jolloin sen arvo riippuu asiakkaan tuloista. Jatkuvassa, säännöllisessä kotihoidossa käytetään tulosidonnaista palveluseteliä. Setelin on katettava kustannukset kokonaan palveluissa, jotka ovat asiakkaalle maksuttomia. Palvelusetelin arvoa on korotettava, jos asiakkaan tai hänen perheensä toimeentulo tai asiakkaan elatusvelvollisuus vaarantuu asiakkaan omavastuun vuoksi. Katso oppaan viimeiseltä sivulta tiedot palvelusetelin suuruudesta.

Kunta pitää luetteloa hyväksymistään palvelujen tuottajista. Tiedot tuottajista, palveluista ja niiden hinnoista ovat julkisesti saatavilla. Lisää tietoa palvelusetelistä: www.stm.fi.

5.14 Sairaanhoitokulujen korvaaminen

Kela korvaa osan yksityisen terveydenhuollon kustannuksista. Julkisen terveydenhuollon maksut eivät kuulu korvauksen piiriin. Kustannukset ovat korvattavia silloin, kun kysymyksessä on sairauden hoito. Edellytyksenä on, että hoito on sairauden vuoksi tarpeellista.

Sairaanhoitokulujen korvauksia haetaan Kelan toimistosta. Korvauksen perusteena on korvaustaksa, joka kertoo, kuinka suuren osan peritystä palkkiosta Kela hyväksyy korvauksen perusteeksi. Yksityislääkärin palkkiosta Kelan korvaus

on vahvistetun korvaustaksan suuruinen. Korvaustaksa on usein määrältään pienempi kuin yksityislääkärin perimä palkkio. Jos palkkio on pienempi kuin taksa, korvausta maksetaan perityn palkkion verran. Tarkemmat korvaustaksat löytyvät Kelan sivuilta www.kela.fi.

Korvauksen saa usein suoraan lääkärin vastaanotolla näyttämällä Kela-korttia. Suorakorvausta käytetään esimerkiksi lääkärin- ja hammaslääkärinpalkkioiden sekä tutkimuksen ja hoidon korvaamisessa. Tällöin perittävästä maksusta vähennetään suoraan korvauksen määrä, ja maksettavaksi jää ainoastaan omavastuuosuus. Lääkekuluista ja matkakuluista Kela korvaa myös osan. Ks. kohta 5.10 Lääkekorvaukset ja kohta 5.11 Matkakorvaukset.

Kelan asiointipalvelussa voi katsoa, paljonko on saanut Kelasta korvauksia sairaanhoidosta, lääkkeistä ja matkoista. Asiointipalvelussa voi myös seurata lääke- ja matkakorvausten vuotuisen omavastuuosuuden täyttymistä. Lisätietoja sairaanhoitokulujen korvaamisesta saa Kelan toimistoista ja internetistä www.kela.fi.

5.15 Terveydenhuollon maksukatto

Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista perittäville potilas- ja asiakasmaksuille on säädetty maksukatto. Katso oppaan viimeiseltä sivulta maksukatton suuruus. Maksukattoon lasketaan mukaan terveyskeskuksen avosairaanhoidon lääkäripalvelut, fysioterapia, sarjahoito, sairaalan poliklinikkamaksut, päiväkirurgian maksut ja lyhytaikaisen laitoshoidon maksut sekä terveydenettä sosiaalihuollon laitoksissa. Lisäksi

maksukattoon lasketaan mukaan kuntoutushoidon maksut. Seurantajakso on kalenterivuosi. Karttumista seurataan pääasiassa itse terveyskeskuksesta saatavalla seurantakortilla. Alkuperäiset kuitit on säilytettävä. Maksukatton täytyttyä asiakas saa terveydenhuollon avohoidon palvelut pääsääntöisesti maksutta ja lyhytaikaisen laitoshoidon maksu alenee.

Lisätietoja terveydenhuollon maksukatosta saa lisätietoja kunnan terveydenhuollosta ja potilastoimistoista.

5.16 Toimeentulotuki

Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturvan muoto, ja sitä haetaan Kelasta. Toimeentulotukeen on oikeus henkilöllä, jonka omat ja perheen tulot eivät riitä tarpeenmukaiseen toimeentuloon. Tuki on tarveharkintaista.

Toimeentulotuki muodostuu kolmesta osasta: perustoimeentulotuesta, täydentävästä toimeentulotuesta ja ehkäisevästä toimeentulotuesta. Perustoimeentulotukea haetaan Kelasta. Täydentävää toimeentulotukea tai ehkäisevää toimeentulotukea haetaan kunnan sosiaalitoimistosta, jos on erityisiä menoja, joita perustoimeentulotuki ei kata. Kela antaa päätöksen perustoimeentulotuesta seitsemän arkipäivän kuluessa hakemuksen saapumisesta, jos hakemuksessa on kaikki tarvittavat tiedot. Kela ja kunnat tekevät yhteistyötä, ja tarvittaessa Kela välittää tiedon, jos toimeentulotukea haakeva haluaa päästä henkilökohtaiseen keskusteluun kunnan sosiaalihuollon ammattihenkilön kanssa.

Lisätietoja toimeentulotuesta saa Kelasta: www.kela.fi.

5.17 Verotus

Invaldivähennystä haetaan pyytämällä lääkäriltä B-todistus, jossa todetaan pysyvä haitta-aste (vähintään 30 %). Sen voi saada takautuvasti viideltä vuodelta. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevat saavat invaldivähennyksen automaattisesti. Invaldivähennys tehdään pääsääntöisesti ansiotuloista, mutta myös eläkkeensaa-jalla voi olla joissakin tapauksissa mahdollisuus saada invaldivähennys.

Veronmaksukyvyn alentumisvähennys on ansiotuloista tehtävä vähennys. Vähennys koskee henkilöitä, joilla on veronmaksukykyä alentava rasite, kuten muistisairaana ihmisen suuret sairauskulut tai hoitavan omaisen kohtuuttoman korkeaksi nousevat matkakulut. Vähennyksen saaminen edellyttää, että omaisella on elatusvelvoite hoidettavaan. Verottaja harkitsee tapauskohtaisesti, myönnetäänkö vähennys. Myöntämiseen vaikuttavat verovelvollisen ja hänen perheensä tulot ja varallisuus.

Kotitalousvähennyksen oikeuttavat tavanomainen kotitalous- sekä hoiva- ja hoitotyö. Tavanomaista kotitaloustyötä on esimerkiksi siivous, ruuanlaitto, vaatteiden huolto ja pihan hoito. Tavanomainen hoiva- ja hoitotyö voi olla esimerkiksi muistisairaana ihmisen hoitamista hänen kotonaan. Myös verovelvollisen omassa käytössä olevan asunnon tai vapaa-ajan asunnon kunnossapito- ja perus-

parannustyö oikeuttaa vähennyksen. Vähennystä ei kuitenkaan saa, jos työtä varten on saatu omaishoidon tukea tai kunnan myöntämiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluseteleitä.

Kotitalousvähennys voidaan myöntää myös yksityisessä palvelutalossa tehtyyn kotitaloustyöhön siltä osin, kun siihen oikeuttava työ tehdään henkilön yksityisesti hallitsemisessa tiloissa eli omassa huoneessa tai huoneistossa (esim. asukkaana huoneiston siivous). Palvelutalolta kannattaa pyytää verotusta varten eritelty lasku, josta käy selkeästi ilmi erilliset palvelut. Vähennyksen voi saada kotitaloustöiden lisäksi asunnon tai vapaa-ajan asunnon kunnossapito- ja perusparannustyöstä.

Vähennyksen soveltamisalaa on laajennettu myös kodin tieto- ja viestintätekniikkaan liittyvien laitteiden asennus-, kunnossapito- ja opastustyöhön. Vähennettävissä kustannuksissa on omavastuu. Vähennys on henkilökohtainen. Puolisoista vähennyksen voi saada kumpikin erikseen. Myös lapsi, joka korjauttaa omien tai puolisonsa vanhempien kotia tai ostaa omille tai puolisonsa vanhemmille kotitalouspalveluja, on oikeutettu vähennykseen. Lisätietoja kotitalousvähennyksen määrästä ja vähennyksiin liittyvistä perusteista sekä lomakkeita saa verotoimistosta sekä internetistä www.vero.fi.

IV OIKEUSTURVATIET

Muistisairas ihminen ja hänen omaisensa saattavat olla tyytymättömiä muistisairaana oikeuksien toteutumiseen, kuten lääkärin tekemään taudinmäärittelyyn, tehtyihin tutkimuksiin tai niiden tekemättä jättämiseen, henkilökunnan käyttäytymiseen tai saatuihin sosiaaliturvaetuuksiin. Silloin, kun sosiaali- ja terveydenhuolto ei vastaa muistisairaana ja hänen omaisensa odotuksia ja tarpeita, voidaan oikeuksia vaatia ainakin seuraavilla tavoilla:

1. KESKUSTELU HENKILÖKUNNAN KANSSA

Suora keskustelu henkilökunnan kanssa epäselvissä ja mieltä askarruttavissa asioissa auttaa monissa tapauksissa kehittämään hoitoa vastaamaan paremmin muistisairaana yksilöllisiä tarpeita. Keskustellessa voidaan myös perustella asioita ja pyrkiä ratkaisuihin, jotka tyydyttävät hoitoa tarvitsevaa ihmistä ja auttavat häntä ylläpitämään toimintakykyä ja hyvää oloa.

Jos tilanne on kuitenkin siinä määrin kärjistynyt, ettei yhteisymmärrystä saavutetakeskustelemalla, voidaan turvautua seuraavassa esitettyihin menettelyihin.

2. YHTEYDENOTTO POTILAS- TAI SOSIAALIASIAMIEHEEN

Jokaisella terveydenhuollon toimintayksiköllä on **potilasasiamies**, jonka tehtävänä on neuvoa ja avustaa, tiedottaa potilaan oikeuksista ja toimia muutoinkin potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Potilasasiamiehen puo-

leen voi kääntyä esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilö on tyytymätön saamaansa hoitoon tai siihen liittyvään kohteluun. Tärkeää potilasasiamiehen toiminnassa on toimia välittäjänä potilaan, omaisen ja hoitavan yksikön välillä ja saattaa eri mieltä olevat osapuolet keskustelemaan keskenään.

Jokaisella kunnalla on **sosiaaliasiamies**, jonka tehtävänä on neuvoa asiakkaita sosiaalipalvelujen käytössä ja sosiaalihuollon asiakaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa muistutuksen tekemisessä, tiedottaa asiakkaan oikeuksista ja toimia asiakkaan oikeuksien edistämiseksi sekä seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa. Sosiaaliasiamiehen tehtävä on siis neuvoa-antava: asiamies ei tee päätöksiä eikä myönnä etuuksia.

3. MUISTUTUS

Potilaslain mukaisessa muistutuksessa haetaan korjausta terveydenhuollon palveluissa havaittuihin epäkohtiin tai puutteisiin. Muistutuksella pyritään siihen, että hoidossa ilmennyt epäkohta korjataan. Muistutus tehdään suullisesti tai kirjallisesti sen yksikön vastaavalle johtajalle, jossa henkilö on asioinut. Monet yksiköt vaativat kirjallisen muistutuksen. Potilasasiamies auttaa tarvittaessa muistutuksen laatimisessa.

Muistutus käsitellään yksikössä hankkimalla asiasta tietoa, jotta voidaan päätellä, onko potilasta tutkittu, hoidettu ja kohdeltu hyväksyttävän hoitokäytännön edellyttämällä tavalla. Ratkaisussa,

joka on aina tehtävä, otetaan kantaa siihen, millaisiin jatkotoimiin aiheellinen muistutus johtaa tai on johtanut.

Myös sosiaalihuollon palveluista voi tehdä muistutuksen. Tällöin muistutus on vapaamuotoinen keino reagoida sosiaalihuollon henkilöstön toimenpiteisiin, kuten asiakkaan huonoon kohteluun. Muistutus ei rajoita valitus- eikä kante-luoikeutta. Sosiaaliasiamies auttaa tarvittaessa muistutuksen laatimisessa. Muistutus osoitetaan sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilölle tai joh-tavalle viranhaltijalle ja muistutukseen on annettava kohtuullisessa ajassa vas-taus, josta ilmenee, mihin toimenpitei-siin muistutuksen johdosta on ryhdytty.

4. KANTELU

Kantelun tekemiselle ei ole säädetty mää-räaikaa eikä muotomääräyksiä. Se voi-daan tehdä milloin tahansa ja vapaamu-toisesti. Kantelun voi myös tehdä kuka tahansa, eli muukin henkilö kuin asian-osainen. Kantelu johtaa tutkintaan, jos-sa kantelun kohteelta pyydetään kirjalli-nen selvitys. Lisäksi hankitaan tarvittavia asiantuntijalausuntoja. Viranomainen te-kee kanteluratkaisun, joka on hallinnol-lista ohjausta, huomautus tai vakava huo-mautus ja vakavimmissa tapauksissa kurinpitotoimi tai ammatinharjoitusoi-keuden rajoittaminen. Kantelu voidaan teh-dä oman alueen aluehallintovirastoon.

Muita kanteluviranomaisia ovat so-siaali- ja terveysministeriö, sosiaa-li- ja terveysalan lupa- ja valvontavi-rasto, eduskunnan oikeusasiamies ja

oikeuskansleri. Lisätietoja verkkosivuilta: www.avi.fi, www.stm.fi, www.valvira.fi, www.oikeusasiamies.fi ja www.okv.fi.

5. MUUTOKSENHAKU ETUUTTA KOSKEVAAN PÄÄTÖKSEEN

Jos sosiaalihuollon asiakas ei ole tyyty-väinen sosiaalietuutta koskevaan pää-tökseen, hän voi hakea siihen muutosta. Sosiaalietuutta koskevan päätöksen mu-kana on oltava valitusosoitus, eli tieto sii-tä, miten ja missä ajassa päätökseen voi hakea muutosta ja mihin valituskirjelmä lähetetään. Valitusaika alkaa kulia, kun valituskirjelmä on saatu tiedoksi. Yleisesti päätöksistä on valitettava 14 päivän kulu-essa päätöksen tiedoksisaannista. Jos päätöstä ei voida oikaista, on päätöksest-ä tehtävä jatkovalitus 30 päivän kuluessa tiedoksisaannista.

Kelan päätöksiin voi hakea muutos-ta sosiaaliturvan muutoksenhakulauta-kunnalta. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa vakuutusoikeuteen. Vammais- ja muihin sosiaalihuollon päätöksiin voi ha-kea muutosta kunnan sosiaali- tai perus-turvalautakunnalta, jonka päätöksestä voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen. Hallinto- tai vakuutusoikeuden päätöksis-tä voi valittaa tietyin rajoituksin korkeim-paan hallinto-oikeuteen 30 päivän kulus-sa päätöksen tiedoksisaannista.

Terveydenhuollon hoitoratkaisuihin ei yleensä voi hakea muutosta valittamalla, vaan palveluihin tyytymätön voi valituk-sen sijaan tehdä muistutuksen tai kante-lun. Terveysdenhuollossa potilasasiamie-heltä saa neuvoja ja apua liittyen potilaan

asemaan ja oikeuksiin. Viranomaisten on aina neuvottava ja ohjattava asiakasta valitus- ja muistutusasioissa. Hallintolaki sääntelee tarkemmin hallintoasioiden käsittelystä.

Tästä lisätietoa edellä luvusta III kohdasta 4 Sosiaalietuuden hakeminen ja sitä koskeva päätös.

6. POTILASVAHINKOILMOITUS

Potilasvahinkolain tavoitteena on turvata potilaalle korvaus Suomessa annettun terveyden- ja sairaanhoidon yhteydessä aiheutuneesta henkilövahingosta.

Korvausta suoritetaan henkilövahingosta, joka on aiheutunut esimerkiksi tutkimuksesta, hoidosta tai sen laiminlyönnistä, sairaanhoitolaitteen tai -välineen viasta, infektiosta, tapaturmasta, hoituhuoneiston tai -laitteiston palosta taikka lääkkeen toimittamisesta lakien tai määräysten vastaisesti. Korvausta on vaadittava pääsääntöisesti kolmen vuoden kuluessa siitä, kun potilas sai tiedon vahingosta. Vaatimus tehdään Potilasvakuutuskeskukselle osoitetulla vapaamuotoisella vahinkoilmoituksella. Potilasasiamies avustaa tarvittaessa potilasvahinkoilmoituksen täyttämässä.

V TULEVAISUUTEEN VARAUTUMINEN

Muistisairaahan ihmisen oikeudellinen toimintakyky, eli kyky tehdä pätevällä tavalla itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä, alenee muistisairauden edetessä. Tieto toimintakyvyn alenemisesta voi synnyttää halun varautua omaan tulevaisuuteen erilaisin oikeudellisin keinoin. Tällaisia ennakkoinnin keinoja ovat valtakirjavaltuutuksen tai edunvalvontavaltuutuksen tekeminen sekä testamentin laatiminen.

Tulevaisuutta voi suunnitella myös itsenäisesti tekemällä hoitotahdon tai hakemalla edunvalvojaa maistraatista. Tarkempaa tietoa hoitotahdosta on luvun II kohdassa 5 ja edunvalvojan määräämisestä luvussa VI. Tulevaisuuteen varautuminen on mahdollista terveenä ollessa ja usein myös muistisairauden diagnoosin saamisen jälkeen, jos diagnoosi saadaan riittävän varhaisessa vaiheessa.

1. OIKEUSTOIMIKELPOISUUS

Oikeustoimikelpoinen eli täysivaltainen henkilö voi itse sitovasti määrätä oikeuksistaan ja tehdä oikeustoimia: lahjoittaa omaisuuttaan, tehdä kauppoja tai ottaa velkaa. Suomen oikeusjärjestyksen mukaan oikeustoimikelpoisuus alkaa pääsääntöisesti henkilön täyttyessä 18 vuotta ja päättyy kuolemaan.

Oikeustoimet on tehtävä terveellä ja täydellä ymmärryksellä. Jotta oikeustoimi sitoo henkilöä, edellytetään, että hän kykenee arvioimaan oikeustoimen merkityksen ja seuraukset. Muistisairaahan, mutta sinänsä muodollisesti oikeustoi-

mikelpoisen henkilön, tekemä oikeustoimi saattaa siis olla pätemätön, jos osoitetaan, että hän ei tosiasiaassa kyennyt ymmärtämään tekemänsä oikeustoimen merkitystä. Pätemättömyyden voimaansaattaminen edellyttää yleensä moitekanteen nostamista ja tuomioistuimen tekemää ratkaisua oikeustoimen pätemättömyydestä.

Täysivaltaisen henkilön oikeustoimikelpoisuutta voidaan myös tuomioistuimen päätöksellä rajoittaa, jos hän ei kykene huolehtimaan itsestään tai omaisuudestaan. Tällöin henkilön toimintakelpoisuutta joko rajoitetaan tietyn omaisuuden osalta tai viime kädessä hänet voidaan julistaa vajaavaltaiseksi, mikä on hyvin harvinaista. Vajaavaltainen on rajoitetusti oikeustoimikelpoinen. Hänellä on oikeus tehdä olosuhteisiin nähden merkitykseltään vähäisiä jokapäiväiseen elämään liittyviä oikeustoimia. Lisätietoa luvusta VI Edunvalvojan määrääminen.

2. VALTAKIRJAVALTUUTUS

Muistisairaahan ihmisen asiat kannattaa järjestää mahdollisimman luotettavalla ja yksinkertaisella tavalla. Esimerkiksi omaan pankkitiliin voi antaa käyttöoikeuden haluamalleen henkilölle. Usein rahasioissa voi avustaa esimerkiksi puoliso, lapsi tai muu luottohenkilö. Laskujen maksamiseen löytyy pankeista useita erilaisia vaihtoehtoja. Suositeltavaa on, että tilinomistaja käy luottohenkilön kanssa oman pankkinsa konttorissa neuvottelemassa hänen tilanteeseensa

parhaiten sopivan vaihtoehdon rahojen nostamiseen, laskujen maksamiseen ja varojen hoitamiseen. Puolisoiden välisessä raha-asioiden hoidossa on usein käteväksi osoittautunut se, että puolisoilla on käyttöoikeus toistensa tileihin tai että laskut hoidetaan suoralaskutusso- pimuksella. Tärkeää on kuitenkin muist- taa, että verkkopankkitunnukset ovat aina henkilökohtaisia.

Muistisairaana asioita voidaan useim- miten hoitaa sujuvasti myös valtakirjaval- tuutuksen nojalla. Yleisimmät valtuutuk- sen muodot ovat suullinen ja kirjallinen valtuutus. Kirjallista valtakirjaa käytetään yleisesti valtuutuksen osoittamiseen, koska sopimuksen tai muun määräämis- toimen toinen osapuoli haluaa yleensä varmuuden valtuutuksesta. Valtakirjassa mainitaan, mihin tehtävään toinen valtuu- tetaan. Pätevä valtuutus edellyttää, että valtuuttaja ymmärtää antamansa valtuu- tuksen merkityksen ja sisällön.

Muistisairaana ihmisen asioiden hoidos- sa valtuutusta voidaan käyttää esimer- kiksi pankkiasioiden hoitamisessa sekä useimpien viranomaisten luona asioita- essa. Usein riittää, että asioiden hoita- mista varten annetaan valtakirja jollekin omaiselle. Pankkiasioiden hoitamista var- ten laadittavan valtakirjan tekemisessä kannattaa kysyä ohjeita omasta pankis- ta, sillä moni pankki vaatii, että valtakir- jan sisältö on yksilöity riittävän tarkas- ti. Useimmilla pankeilla on myös omia valtakirjamalleja.

Myös Kelalla on oma valtakirjaloma- ke. Valtakirjalla voi antaa valtuutetul- le oikeuden hoitaa kaikkia etuasioita Kelassa tai rajoittaa valtuutuksen kos- kemaan vain tiettyjä etuuksia tai asiaa.

Esimerkiksi iäkkäät vanhemmat voivat valtuuttaa lapsensa hoitamaan heidän kaikki Kela-asiansa. Kelan valtakirja ei kuitenkaan oikeuta muuttamaan etu- densaajan maksuosoitetta, vaan siihen tarvitaan erillinen valtuutus. Valtakirjan haltijalla on oikeus saada asioiden hoita- miseksi välttämättömiä salassa pidettä- viä tietoja vain, jos valtakirjassa on annet- tu suostumus tietojen antamiseen. Kelan valtakirja ja lisätietoa löytyy osoitteesta: www.kela.fi.

Annettu valtakirja tulee voimaan he- ti sen tekemisestä. Jos valtuuttajan toi- mintakelpoisuutta rajoitetaan tai hänet julistetaan vajaavaltaiseksi, valtuutetun kelpoisuus kaventuu siihen, mistä val- tuuttaja saa edelleen itse määrätä.

3. EDUNVALVONTAVALTUUTUS

Edunvalvontavaltuutuksen tekeminen on suositeltavaa jokaiselle täysi-ikäiselle. Se on oivallinen keino varmistaa oman tah- don toteutuminen toimintakyvyttömyy- den varalle. Edunvalvontavaltuutuksella yksilö valtuuttaa valitsemansa henkilön huolehtimaan asioistaan sen varalta, et- tä hän myöhemmin tulee sairauden, hen- kisen toiminnan häiriintymisen tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäk- si hoitamaan asioitaan itse.

Edunvalvontavaltuutusta koskevas- sa edunvalvontavaltakirjassa valtuutta- ja määrittelee ne asiat, jotka valtuutus kattaa. Hän voi oikeuttaa toisen henkilön edustamaan itseään sekä taloudellisissa että henkilöään koskevissa asioissa, ku- ten terveydenhoidossa.

Edunvalvontavaltuutus tehdään kir- jallisesti testamentin tapaan. Sitä kos-

kevassa valtakirjassa valtuuttaja nimeää valtuutetun, joka on suostunut tehtävään, sekä määrittelee asiat, jotka valtuutus kattaa. Myös varahenkilöiden, kuten toissijaisen ja varavaltuutetun nimeäminen on suositeltavaa. Valtakirja allekirjoitetaan kahden esteettömän todistajan ollessa yhtä aikaa läsnä. Lähiomainen ei voi toimia todistajana. Allekirjoitettu valtakirja luovutetaan valtuutetun haltuun tai siitä ilmoitetaan muutoin valtuutetulle.

Jos on käynyt ilmeiseksi, että valtuutuksen antanut henkilö ei kykene enää hoitamaan asioitaan esimerkiksi muistisairauden vuoksi, valtuutettu voi pyytää maistraattia vahvistamaan valtuutuksen. Samalla valtuutetun tulee esittää maistraatille alkuperäinen valtakirja sekä lääkärinlausunto (lausunto edunvalvontavaltuutuksen vahvistamiseksi) tai vastaava asiakirja, joka todistaa, että valtuutuksen antanut henkilö on tullut kyvyttömäksi hoitamaan niitä asioita, joita valtuutus koskee. Valtuutus tulee voimaan, kun maistraatti on sen vahvistanut.

Kun valtuutetun tehtävä alkaa, hänen tulee antaa maistraatille luettelo niistä päämiehen varoista ja veloista, joita valtuutus oikeuttaa hänet hoitamaan. Tämän jälkeen maistraatti valvoo edunvalvontavaltuutetun toimintaa vain tarvittaessa. Jos maistraatti myöhemmin pyytää, valtuutetun tulee antaa selvitys talouteen liittyvien asioiden hoitamisesta. Valtuutuksen antanut henkilö voi myös vaikuttaa valvonnan laajuuteen. Hän voi esimerkiksi määrätä, että valtuutettu on velvollinen antamaan maistraatille määräjain selvityksen talouteen liittyvien asioiden hoitamisesta. Automaattisesti edunvalvontavaltuutetun ei siten tarvitse

toimittaa tiliselvitystä maistraatille.

Edunvalvontavaltuutuksesta kertovia esitteitä saa maistraateista ja oikeusaputoimistoista suomeksi ja ruotsiksi. Muistiliiton verkkosivuilta löytyy edunvalvontavaltuutuksesta Suomen muistiasiantuntijat ry:n laatima käytännönläheinen opas: www.muistiliitto.fi. Opas sisältää myös useimmille hyödynnettäväksi soveltuvan edunvalvontavaltakirjan mallin.

Edunvalvontavaltuutuksen laatimissa suosittelaa käytettävän asiantuntijan apua. Lakimiehellä tulee olla tarkat tiedot lain sisällöstä, ja hän voi auttaa räätälöimään valtuutuksen toivotunlaiseksi. Esimerkiksi lahjoituksista ja kiinteistöä koskevista oikeustoimista tulee olla maininta valtakirjassa, jos valtuutuksen antaja haluaa ulottaa valtuutetun toimivallan koskemaan myös niitä. Lisäksi lakimies osaa neuvoa varavaltuutetun ja toissijaisen valtuutetun tarpeellisuudesta ja tarvittavista muista yksityiskohdista.

Edunvalvontavaltuutus sekoitetaan usein holhoustoilmain mukaiseen edunvalvontaan, mutta niillä tarkoitetaan eri asioita. Edunvalvojan määräämistä holhoustoilmain nojalla tarkastellaan jäljempänä luvussa VI.

4. TESTAMENTTI

Kun henkilö varautuu tulevaisuuteensa, hän haluaa usein laatia myös testamentin. Diagnoosi muistisairaudesta ei sinänsä vaikuta henkilön kelpoisuuteen tehdä pätevä testamentti. Testamenttia laadittaessa muistisairaahan tulee ymmärtää, että testamenttiasiakirja on hänen viimeinen tahtonsa

ja sen sisältö hänen tahtonsa mukainen. Testamentintekokelpoisuuden puutteen voidaan vedota vasta testamentin tekijän kuoleman jälkeen nostamalla testamentin moitekanne. Kelpoisuutta arvioidaan testamentin tekohetken mukaan. Ratkaisevaa on, onko testamentintekijän muistisairaus vaikuttanut testamentin tekemiseen ja sen saamaan sisältöön.

Alkava muistisairaus ei yleensä ole esteenä testamentin tekemiselle. Sairauden edettyä keskivaikeaan vaiheeseen saattaa testamentintekokelpoisuus kuitenkin olla jo selkeästi alentunut. Suositeltavaa olisikin tehdä testamentti mahdollisimman pian muistisairauden diagnoosin varmistuttua. Testamentin liitteeksi voidaan tarvittaessa pyytää omalääkärin antama lausunto testamentintekijän psyykkisestä tilasta sekä kelpoisuudesta testamentin tekemiseen. Tämä saattaa olla tärkeä todiste mahdollisessa testamenttiriidassa. Paikkakunnan yleisestä oikeusaputoimistosta tai yksityisestä asianajajatoimistosta saa apua ja neuvoja näihin kysymyksiin.

5. AJO-OIKEUS

Muistisairaahan ihmisen ajokyky heikkenee muistisairauden edetessä. On myös mahdollista, ettei henkilö tiedosta alentunutta ajokykyään, jolloin ajokykyä ja mahdollista ajokortista luopumista on lähestyttävä päättäväisesti, mutta erityisen hienotunteisesti. Ajo-oikeuteen liittyvät kysymykset ovat herkkiä ja usein ongelmallisia. Ajo-oikeuden rajoittaminen saattaa merkittävästi vaikuttaa erityisesti haja-asutusalueilla liikkumisen vapauteen, mutta toisaalta taas tulee pohtia sekä muistisai-

raan ihmisen että muiden tienkäyttäjien turvallisuutta. Ajokorttia uusittaessa voi lääkäri terveysperusteisin syin rajata henkilön ajokortin voimassaolon määräaikaiseksi, esimerkiksi vuodeksi kerrallaan.

Ajokorttilain mukaan lääkärin tulee ilmoittaa poliisille, jos hän toteaa ajokorttiluvan hakijan tai ajo-oikeuden haltijan terveydentilan muuten kuin tilapäisesti heikentyneen siten, ettei hän enää täytä ajokorttiluvan myöntämisen edellytyksinä olevia terveysvaatimuksia. Ennen ilmoituksen tekemistä henkilölle on kerrottava velvollisuudesta ilmoituksen tekemiseen ja terveydentilan vaikutuksesta ajokykyyn.

Ikääntyvän kuljettajan tulee käydä laajennetusta lääkärintarkastuksessa ajokortin uusimista varten. Jos henkilö sairastaa vähintään keskivaikeaa muistisairautta, niin sanottua ryhmän 1 ajokorttia ei saa antaa tai uudistaa hakijoille. Ryhmään 1 kuuluvat moottoripyörän, henkilöauton, pakettiauton sekä henkilöautovetoisen yhdistelmän kuljettajat sekä traktorin ja mopon kuljettajat. Sen sijaan pelkkä muistisairauden diagnoosi, sen asteesta riippumatta, johtaa ajoluvan epäämiseen kuorma-auton, linja-auton ja niiden yhdistelmien kuljettajilla sekä ammattikuljettajilla.

VI EDUNVALVONTA

Jos muistisairaahan ihmisen etuja ei saada turvattua esimerkiksi yhteisin pankkitilein, valtakirjalla tai edunvalvontavaltuutuksella, voidaan hänelle määrätä edunvalvoja.

1. EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEN EDELLYTYKSET

Edunvalvojan määräämisestä säädetään laissa holhoustoimesta (holhoustoimilaki). Täysi-ikäiselle voidaan määrätä edunvalvoja, jos hän on sairauden tai henkisen toiminnan häiriintymisen vuoksi kykenemätön valvomaan etuaan tai huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin.

Useimmiten edunvalvoja määrätään huolehtimaan päämiehensä kaikista taloudellisista asioista. Päämiehellä tarkoitetaan henkilöä, jonka etuja valvotaan. Joissakin tapauksissa edunvalvojan tehtävä kuitenkin rajoitetaan koskemaan jotakin tiettyä oikeustoimea, asiaa tai omaisuutta. Vaikka päämies pääsääntöisesti säilyttää oikeustoimikelpoisuutensa edunvalvojansa rinnalla, määräys voi rajoittaa päämiehen itsenäistä oikeutta pankkitilien käyttöön. Edunvalvojan tulee nimittäin ilmoittaa pankkiin, kuka tai ketkä voivat nostaa tilillä olevia varoja.

2. EDUNVALVOJAN TOIMIVALTA

Taloudellisten asioiden lisäksi edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehellä järjestetään sellainen hoito, huolenpito

ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen kannalta pidettävä asianmukaisena. Edunvalvonta ei automaattisesti rajoita päämiehen kelpoisuutta päättää henkilöään koskevista asioista: päämies saa tehdä esimerkiksi hoitoaan koskevia päätöksiä itsenäisesti. Kuitenkin tuomioistuimien voi määrätä, että edunvalvoja voi tehdä päätöksiä myös sellaisista päämiehen henkilöä koskevista asioista, joiden merkitystä hän ei kykene ymmärtämään. Kysymys voi olla esimerkiksi suostumuksesta päämiehen muuttamisesta palveluasuntoon tai hänen hoitoaan koskevan suostumuksen antamisesta.

3. TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMINEN

Jos pelkkä edunvalvojamääräys ei turvaa riittävästi päämiehen etuja, voidaan hänen toimintakelpoisuuttaan rajoittaa. Toimintakelpoisuuden rajoitus voi kohdistua joko henkilön kelpoisuuteen tehdä päätöksiä tietystä omaisuudestaan tai hänen oikeustoimikelpoisuuteensa kokonaisuudessaan, jolloin hänet julistetaan vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaiseksi julistaminen on erittäin harvinaista. Avun tarpeessa olevan asioiden hoitamiseksi on kuitenkin aina käytettävä lievintä tarjolla olevaa ja riittävää keinoa.

4. EDUNVALVOJAN TARPEELLISUUS

Päämies voi tarvita edunvalvontaa seuraavissa asioissa: taloudellisten asioiden hoitaminen ja huolto, henkilökohtais-

ta asioista päättäminen sekä puheval-
lan käyttäminen tuomioistuimissa ja
viranomaisissa.

Kaikissa tilanteissa edunvalvojan
määrääminen muistisairaalle ei ole vält-
tämätöntä. Jos esimerkiksi puoliso huolehtii
perheen taloudellisista asioista, tullaan
usein toimeen ilman edunvalvojamääräystäkin.
Tällöin edunvalvojan hakeminen ei ole
välttämätöntä ainakaan niin kauan kuin
asiat saadaan hoidettua muunlaisilla
järjestelyillä, esimerkiksi kirjallisella
valtuutuksella tai yhteisen pankkitilin
avulla. Tarpeellista edunvalvojan
määrääminen voi puolestaan olla esimerkiksi
sellaiselle yksin asuvalle muistisairaalle,
jolla ei ole ketään läheistä huolehtimassa
asioistaan. Tarpeellista se voi olla myös
tilanteessa, jossa pitkäaikaisessa
laitoshoidossa olevalle, niin ikään yksin-
äiselle muistisairaalle kertyy tuloista sää-
stötä tai hän saa varallisuutta.

5. EDUNVALVONNAN HAKEMINEN TAI SEN TARPEESTA ILMOITTAMINEN

Henkilö voi hakea itselleen edunvalvojaa,
jos ymmärtää asian merkityksen ja pyytää,
että tietty henkilö määrätään hänen
edunvalvojakseen. Tällöin maistraatti voi
määrätä edunvalvojan. Mikäli hakija ei
kykene ymmärtämään, mitä edunvalvojan
määrääminen hänen kannaltaan merkitsee,
maistraatti ei voi edunvalvojaa määrätä.
Käräjäoikeuden asiana on tällöin määrätä
edunvalvoja, samoin kuin niissä tapauksissa,
joissa hakemus edunvalvojan määräämiseksi
on tullut muulta kuin henkilöltä itseltään.

Maistraattiin voi myös ilmoittaa edun-

valvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä.
Kuka tahansa (esimerkiksi omainen tai
sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilö)
voi vaitiolovelvollisuuden estämättä tehdä
ilmoituksen edunvalvonnan tarpeesta
olevasta ihmisestä. Ilmoituksen saapumisen
jälkeen maistraatti on velvollinen tutkimaan
asian ja tarvittaessa hakemaan edunvalvojamääräystä
tuomioistuimelta. Toimivaltaisena tuomioistuimenä
on pääsääntöisesti päämiehen kotikunnan
käräjäoikeus. Edunvalvonnan tarpeesta
ilmoittaminen on hakemista yleisempi
tapa käynnistää edunvalvontaprosessi.

6. KUKA EDUNVALVOJAKSI

Edunvalvojaksi määrätään tehtävään sopiva
henkilö, joka voi olla joko päämiehen
läheinen tai yleinen edunvalvoja, joka
virransa puolesta hoitaa edunvalvojan
tehtäviä. Jos muistisairaahan ihmisen
omainen harkitsee edunvalvojaksi hakeutumista,
on hyvä tietää, että edunvalvojana toimiminen
tuo aina velvollisuuksia tullessaan: päämiehen
tuloista ja menoista on pidettävä kirjaa,
ja niistä on tehtävä vuosittain tili maistraatille.

Yleisen edunvalvonnan suosituksissa
korostetaan päämiehen mahdollisuutta
tavata edunvalvontatoimistossa työskentelevää
edunvalvojaansa sekä edunvalvontahenkilöstön
tavoitettavuutta niin henkilökohtaisesti
kuin puhelimitse. Päämiehen itsemääräämisoikeuden
näkökulmasta sekä edunvalvojan tehtävän
hyvän hoitamisen kannalta on keskeistä,
että päämiehen oma mielipide selvitetään
ja sitä kuullaan.

Edunvalvonnan alkamisesta tulee ilmoittaa
päämiehen asioita aikaisem-

min hoitaneille läheisille. Edunvalvojan on myös huomioitava, että vaikka hänen työssään keskeistä on salassapitovelvollisuus päämiehen asioista, voi päämiehen etu olla toimiva yhteistyö läheisten kanssa. Jos päämies on aikaisemmin ilmoittanut, kenelle tietoja voi antaa ja kenen kanssa hänen asioistaan voi keskustella, toimitaan sen mukaisesti.

Lisätietoja www.maistraatti.fi.

HYVÄ TIETÄÄ

KIRJALLISUUTTA

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo:

Suomen jäämistöoikeus.

Osa II. Testamenttioikeus.

5. uudistettu painos.

Talentum 2015.

Antila, Tuomo:

Edunvalvontavaltuus.

WSOYpro 2007.

Edunvalvonnan käsikirja. Edunvalvonnan hoitamisen hyviä toimintatapoja ja yleisiä periaatteita.

Oikeusministeriö.

Kalliomaa-Puha, Laura:

Vanhoille ja sairaille sopivaa?

Omaishoidon sopimus hoivan instrumenttina.

Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 90.

Kelan tutkimusosasto 2007.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna –

Karvonen-Kälkjä, Anja:

Vanhuusoikeuden perusteet.

Almatalent 2017.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna:

Dementoituvan henkilön

oikeudellinen asema.

Suomalainen lakimiesyhdistys 2003.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna:

Ikääntymisen ennakointi – vanhuuteen varautumisen keinot.

Talentum 2013.

Nikumaa, Henna:

Sosiaaliturva arjen tukena.

Teoksessa Härmä – Granö (toim.):

Työikäisten muisti ja muistisairaudet.

s. 186–203.

WSOYpro 2010.

Nikumaa, Henna:

Muistisairaana itsemääräämisoikeus ja oikeusturva. Muistisairaana sosiaaliturva.

Teoksessa Hallikainen – Mönkäre – Nukari – Forder (toim.). Muistisairaana kuntouttava hoito.

s. 169–196.

Duodecim 2014.

Nikumaa, Henna – Koponen, Elina (toim.):

Miten turvaan tahtoni toteutumisen? Opas oikeudelliseen ennakointiin.

Suomen muistiasiantuntijat ry:n julkaisu 1/2016.

Tuori, Kaarlo – Kotkas, Toomas:

Sosiaalioikeus.

4. uudistettu painos.

WSOYpro 2008.

Vanhuus ja hoidon etiikka.

Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta ETENEN julkaisuja 20, 2008.

Välimäki, Pertti:

Edunvalvontaoikeus.

SanomaPro 2013.

TÄRKEITÄ NUMEROITA

Muistiliitto ry 09 6226 200

- **Vertaislinja** 0800 9 6000. Maksuton tukipuhelin muistisairaiden ihmisten läheisille joka päivä klo 17–21.
- **Muistineuvo** 09 8766 550 (0,08€/min.+pvm). Muistityön ammattilaiset tarjoavat ohjausta ja neuvontaa suomeksi ma, ti ja to klo 12-17 ja ruotsiksi ti klo 14-17.

Eläkeneuvonta 020 614 2837

KEVA, kunta-alan eläkeneuvonta

TÄRKEITÄ INTERNETSIVUJA

muistiliitto.fi

Muistiliiton ja muistiyhdistysten palvelut, esitteet ja lomakkeet

avi.fi

Aluehallintovirasto

etene.fi

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta

finlex.fi

Lainsäädäntö, hallinto-oikeuksien ja korkeimpien oikeuksien päätökset

kela.fi

Kansaneläkelaitoksen palvelut

maistraatti.fi

Maistraatin palvelut

muistiasiantuntijat.fi

Suomen muistiasiantuntijat ry

oikeusasiamies.fi

Eduskunnan oikeusasiamies

om.fi

Oikeusministeriö

KELAN PALVELUNUMEROT

Eläkeasiat 020 692 202

kansaneläke, vanhuuseläke, työkyvyttömyyseläke ja takuueläke, kuntoutustuki, eläkkeensaajan asumistuki

Kuntoutus 020 692 205

kuntoutuspalvelut ja -kurssit, kuntoutusraha

Sairastaminen 020 692 204

sairaanhoidokorvaukset, lääkekorvaukset, matkakorvaukset

Vammaistuet 020 692 211

vammaistuet, eläkettä saavan hoitotuki

omaishoitajat.fi

Omaishoitajat ja läheiset -liitto ry

palveluvaaka.fi

Sosiaali- ja terveyspalvelujen vertailua

poliisi.fi

Auton pysäköintilupa

stm.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

suomi.fi

Kansalaispalvelut yhdessä osoitteessa

trafi.fi

Ajoneuvoveron palautus

thl.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

valvira.fi

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto

vanhustyonkeskusliitto.fi

Vanhustyön keskusliitto ry

vero.fi

Verotukseen liittyvät palvelut

SOSIAALITURVAN
TUKIMUODOT
2017

..... ”
Hoitotahdon avulla turvataan muisti-
sairaalan ihmisen tahtoa ja elämänarvoja
kunnioittava hoito, vaikkei sairauden
etenemisen myötä enää pystyisi omaa
tahtoaan ilmaisemaan.

Lue lisää s. 7

SOSIAALITURVAN TUKIMUODOT 2017

ELÄKETTÄ SAAVAN HOITOTUKI

Vuonna 2017 etuuden suuruus on:

- perushoitotuki **61,71 euroa**
- korotettu hoitotuki **153,63 euroa**
- ylin hoitotuki **324,85 euroa**.

LÄÄKEKATTO

Lääkeostojen vuotuinen alkuomavastuu vuonna 2017 on **50 euroa**.

Vuosiomavastuu on **605,13 euroa**. Jos vuosiomavastuu ylittyy, on henkilöllä oikeus lääkkeiden lisäkorvaukseen. Tällöin loppuvuoden ajan jokainen korvattava valmiste maksaa **2,50 euron** omavastuun.

MATKAKORVAUKSET

Vuonna 2017 matkakorvausten omavastuu on **25 euroa** yhdensuuntaiselta matkalta. Taksimatkan omavastuu määräytyy sen mukaan, mistä taksin tilaa.

Keskitetystä tilausnumerosta tilattuna yhdensuuntainen matka maksaa enintään **25 euroa**. Vuotuinen omavastuu on **300 euroa**. Kela korvaa tämän jälkeen loppuvuoden matkat terveydenhuoltoon tai kuntoutukseen kokonaan.

OMAISHOIDON TUKI

Vuonna 2017 omaishoidon tuen hoitopalkkion vähimmäismäärä on **392 euroa** kuukaudessa. Hoidollisesti raskaan siirtymävaiheen aikana hoitopalkkio on vähintään **784,01 euroa** kuukaudessa.

PALVELUSETELI

Palvelusetelin arvo voi olla tasasuuruinen tai se voi olla riippuvainen asiakkaan tuloista. Kunnan tulee määrätä palvelusetelin arvo siten, että se on asiakkaan kannalta kohtuullinen.

TERVEYDENHUOLLON MAKSUKATTO

Terveydenhuollon maksukaton suuruus vuonna 2017 on **691 euroa** kalenterivuodelta.

Ajantasaiset tuen määrät löytyvät kootusti myös Kelan ajankohtaista-sivuilta:

www.kela.fi/ajankohtaista.

TULE MUKAAN LIITY JÄSENEKSI

Liity jäseneksi sinua lähinnä olevaan muistiyhdistykseen.

Muistiliitto ry, Pasilanraito 9 B, 00240 Helsinki, p. 09 6226 200

VÄLITÄ INNOSTU HUOLEHDI **MUISTA.**

Tämä opas löytyy myös Muistiliiton verkkosivuilta:

www.muistiliitto.fi © Muistiliitto 2017